

Kulturmiljöprogram för Säffle stadskärna

Säffle kommun, Värmlands län

2014:21

VÄRMLANDS MUSEUM
Enheten för kulturmiljö och regional utveckling

Box 335
651 08 Karlstad
Tel: 054 - 701 19 00 Fax: 054 - 701 19 98
E-post: museet@varmlandsmuseum.se
www.varmlandsmuseum.se

© 2014 Värmlands Museum

Kulturmiljöprogram för Säffle stadskärna

Säffle kommun, Värmlands län

2014:21

141205

Andreas Hansen, Lena Thor
Enheten för kulturmiljö och regional utveckling
Värmlands Museum

Inledning	7
En rik stadsmiljö	9
Att värdera bebyggelse	11
Kulturmiljövården i lagstiftningen	13
Staden som rum	15
EN LÅNGSTRÄCKT STADSKÄRNA	15
DE TVÅ TORGEN	16
EN BLANDAD BEBYGGELSE	17
DET GRÖNA HISTORISKA STRÅKET	18
DEN ÖPPNA TOMTEN	19
DEN SLUTNA TOMTEN	19
RESTER AV TRÄDKANTADE HUVUDGATOR	19
ATT BYGGA FRAMTIDEN MED HISTORIA	21
 Kulturmiljöprofil samt utvald bebyggelse	 23
EN KULTURMILJÖPROFIL MED FYRA DELAR	24
BYÄLVEN OCH SÄFFLE KANAL	26
Utvald bebyggelse	28
DE TIDIGA INDUSTRIERNA	30
Utvald bebyggelse	33
EN SNABBT VÄXANDE KÖPING	35
Utvald bebyggelse	39
NY STAD I RÖTT TEGEL: MODERNISM OCH STADSOMVANDLING	 59
Utvald bebyggelse	62
 Fastighetsförteckning utvald bebyggelse	 75
Säfflehistoria i litteraturen – ett urval	79

Inledning

BAKGRUND

Säffle stadskärna är i hög grad en offentlig miljö som är en angelägenhet både för boende, fastighetsägare och besökare. Stadskärnan består också av en mängd enskilda intressen och intressenter. För att fatta beslut som förverkligar den kommunala samhällsplaneringen och väger allmänna och enskilda intressen gentemot varandra krävs kunskapsunderlag av olika slag. Säffle kommun saknar ett kommunövergripande kunskapsunderlag för kulturmiljöer. För stadskärnan genomfördes 1981 en inventering som resulterade i utpekanden av bebyggelse. Önskemål om ett aktualiserat kunskapsunderlag ledde till att Säffle kommun år 2013 beslutade om framtagande av ett kulturmiljöprogram för stadskärnan.

Beteckningen kulturmiljöprogram avser vanligen kunskapsunderlag som berör den samlade förekomsten av kulturmiljöer från alla tider. Således berörs såväl bebyggelseantikvariska som arkeologiska perspektiv. Säfflebygden är generellt sett rik på fornlämningar. Inom det här aktuella området av Säffle tätort är däremot antalet arkeologiska lämningar starkt begränsat. Därför har benämningen kulturmiljöprogram använts för här föreliggande arbete som omfattar bebyggelse och stadsmiljö. Vid fortsatta arbeten med planeringsunderlag för kulturmiljö i andra delar av Säffle tätort eller kommun kommer behovet av arkeologiska perspektiv att aktualiseras.

Kulturmiljöprogrammet har upprättats av Värmlands Museum under år 2014 genom byggnadsantikvarierna Andreas Hansen och Lena Thor.

SYFTE OCH MÅLGRUPP

Kulturmiljöprogrammet har upprättats som ett vägledande kunskapsunderlag för beslut som rör kulturmiljövårdens intressen inom den kommunala samhällsplaneringen. Programmet ska fungera som stöd och ge rekommendationer för varsamhet men också peka på de möjligheter till utveckling och attraktivitet en kulturhistoriskt varsam bebyggelseförvaltning innebär.

Kulturmiljöprogrammet ska också sprida kunskap om bebyggelsen och dess kulturhistoriska värden bland fastighetsägare inom stadskärnan liksom bland en bredare allmänhet.

MÅLSÄTTNING

- En förtydligad koppling mellan bebyggelse/stadsmiljö och Säffles historiska utveckling väcker intresse, förståelse och engagemang för stadskärnans historiska dimensioner och betydelsen av varsamhet gentemot den bebyggda kulturmiljön.
- Ett historiskt perspektiv på stadsmiljön finns närvarande vid samhällsplanering och övrig hantering av den bebyggda kulturmiljön.
- Tydliga utpekanden av särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse ger goda förutsättningar för att förverkliga ett varsamt omhändertagande av den bebyggda kulturmiljön.

- Varsamt omhändertagen kulturmiljö ses som en resurs och en utgångspunkt för utveckling och attraktivitet för hela Säffle. Kulturmiljön inte bara bevaras utan brukas och görs känd. Kulturmiljön fungerar som källa till trygghet och förankring för invånarna och som positiv, tilldragande faktor för besökare och nya säfflebor.

METOD

Arbetet har inletts med en inledande översiktsfas där samtliga byggnader i de ingående kvarteren har dokumenterats genom foto och fältanteckningar. Vid inhämtande av uppförandeår, arkitekt och viss bakgrundsfakta har 1981 års inventering (se nedan) utgjort ett grundmaterial som kompletterats med litteraturstudier samt uppgifter från byggnadsnämndens arkiv, Säffle kommun.

De historiska förutsättningarna och den kännetecknande utvecklingen av Säffle stadskärna har beskrivits med utgångspunkt i en upprättad kulturmiljöprofil. Kulturmiljöprofilen har tillsammans med en värdegrund utgjort viktiga utgångspunkter för utpekande av särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. För att tydliggöra kopplingen mellan bebyggelsens utförande och kulturhistoriskt värde har respektive byggnads särskilt viktiga egenskaper och befintliga delar specificerats.

AVGRÄNSNING

De geografiska gränserna för kulturmiljöprogrammet har avgjorts i samarbete med Säffle kommun. Målsättningen har varit ett fokus på den bebyggelse som i funktionell och gestaltningsmässig mening är stadsmässig inom det som idag kan betecknas som Säffles stadskärna.

Säftele stadskärna med de geografiska gränserna för kulturmiljöprogrammet markerat.

Avgränsningen har också utgått från befintlig kvartersstruktur så att gränserna inte dragits mitt i kvarter.

TIDIGARE INVENTERINGAR

Ett kommunövergripande kulturmiljöprogram för Säftele kommun saknas. Säftele stadskärna var 1981 föremål för en kulturhistorisk bebyggelseinventering utförd av studenter vid Bebyggelseantikvarieutbildningen vid Göteborgs universitet. Arbetet utfördes under handledning från Värmlands Museum. Inventeringens geografiska avgränsningar var likartade men inte helt sammanfallande med nu föreliggande avgränsningar. 1981 års inventering resulterade i en samlad dokumentation i text av byggnadsmaterial och byggnadsuppgifter samt en fotodokumentation på byggnadsnivå. Arbetet omfattade vidare utpekanden av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse indelad i de två nivåerna "Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse" samt "Byggnad av positiv betydelse för miljön eller stadsbilden". Urvalet omfattade bebyggelse uppförd fram till omkring 1930. Specifika rekommendationer för varsamhet gentemot de enskilda byggnaderna ingick inte i 1981 års arbete.

En rik stadsmiljö

STADENS HISTORIA ÄR DESS BYGGNADER OCH STADSRUM

Det finns ett värde i att kunna uppleva historien i den vardagsmiljö man rör sig. I stadskärnan bidrar välhållen bebyggelse från olika tider till en rikare, mer intressant stadsmiljö. Det ger möjlighet att känna en historisk förankring i sin hemmiljö och förtydligar stadens identitet.

I stadens kulturmiljöer förvaltas ett arv som rätt hantelat också utgör en utvecklingspotential för attraktiva miljöer för framtiden. Att värna och vårda stadens olika årsringar av byggnader för att historien ska förbli tydlig bör därför ses som en av de grundläggande faktorerna för framgångsrik stadsutveckling. Lika viktiga vittnesbörd om stadens historia lämnar själva stadsrummet, det som finns mellan husen. Allt från stadsplanens utformning till gårdsmiljöer, gröna stråk och utförandet av bänkar och markbeläggning bygger tillsammans upp de offentliga rum mellan husen som vi dagligen vistas i.

KULTURMILJÖ

Begreppet kulturmiljö används om all den miljö som genom tiderna formats av människor i en skala som omfattar allt från enskilda platser till landskap. Kulturmiljöerna berättar samhällets historia, ger en kontinuitet i vardagen och en fördjupad förståelse för människors sätt att le va och verka under olika tider.

Med kulturmiljön som grund kan vi skapa goda förutsättningar för utveckling och attraktivitet. Kulturmiljövård handlar om respekt för den bebyggelsemiljö vi förvaltar. Kulturmiljövårdens perspektiv knyter också an till resurshushållning och är en viktig del av utvecklingen mot ett långsiktigt hållbart samhälle.

VARSAMHET

En byggnad består såväl av helheten i form av volym och proportioner som av detaljer. Fönster, entrépartier och vanligen också olika former av utsmyckningar eller dekor. Allt detta utfördes då huset byggdes i sin tids karaktäristiska material, med sin tids metoder och typiska drag. Att vårda bebyggelsens årsringar är att vara rädd om alla dessa aspekter av husens karaktär.

Varje gång en ursprunglig port eller fönster byts ut och ersätts med ett i material och utförande helt avvikande alternativ så väljer vi också bort något. Vi väljer bort en pusselbit i husets historia, en pusselbit i stadens historia. Den berättelse huset förmedlar från sin tid, om sin

NÅGRA VARSAMHETSPRINCIPER

- Respektera byggnadens originalmaterial. Utförande, materialval och hantverksteknik är alla omistliga dokument som på olika sätt berättar om byggnadens ursprungstid.
- Tag reda på byggnadens historia och kulturhistoriska värden innan ställningstagande till underhåll eller renovering. Att kunna motivera varför man väljer en viss åtgärd är viktigt.
- Sträva efter att underhålla och reparera originalmaterialet istället för att byta ut till nytt.
- Ändringar och nya delar ska utföras och gestaltas med respekt för den befintliga miljöns karaktär. Det innebär att samma typ av material och utförande som det ursprungliga bör väljas.

tids människor och deras samhälle, blir lite otydligare. En byggnad i stadsmiljö är en angelägenhet för sin ägare, men också för stadens alla invånare. Det är en del av ett offentligt rum, en delad stadsmiljö.

Varsamhet gentemot det byggda åligger oss alla, men ett stort ansvar finns hos den enskilde fastighetsägaren. Samtidigt som rättigheterna att förfoga över sin fastighet är stora, finns skyldigheter om hänsyn, varsamhet och underhåll. Varsamheten ska också ses som en möjlighet. Genom att bygga kunskap kring sin egen fastighet och vårda den med hänsyn tagen till dess ursprungstid kan man både nå trivselvärden för egen del och bidra till en rikare, mer attraktiv stadsmiljö.

Byggnadens kulturhistoriska värde handlar om den berättelse som den kan förmedla. För att denna berättelse ska fortleva bör några principer eller övergripande förhållningssätt följas (se informationsrutan ovan).

ATT FÖRSE SIG MED KUNSKAP

Att underhålla istället för att sätta in nytt kan ibland upplevas som krångligt. Marknadsföringen av nya husdelar är omfattande och ersättningsdelar helt i dagens utförande kan kännas som det självklara valet. Många gånger är underhåll och rätt materialval lättare än man tror. De ursprungliga materialen representerar dessutom

en kvalitet och en hantverksmässighet som har stort värde. Med vetskapen om den betydelse den ursprungliga porten i fernissad ek, balkongen med sitt sirliga smide eller den profilerade träpanelen har för huset som helhet kan det handla om att leta en extra gång. Att hitta de leverantörer av material eller den fernissa som gör det möjligt att underhålla originaldelen eller byta det trasiga till material som är lika det befintliga. Befintliga material har ofta den fördelen att de är lättare att vårda genom underhåll än nutida, som ibland inte går att renovera utan som istället måste bytas ut.

FÖRVANSKAD BEBYGGELSE

Okänsliga utbyten av material och delar leder till en "förvanskad" bebyggelse, som på så sätt steg för steg kan förlora ett samlat kulturhistoriskt värde som i grunden är högt. När det gäller tillskott av nya byggnadsdelar till en byggnadskropp kan det ibland vara riktigt att utföra tillbyggnaden på ett sätt som tydligt avviker från ursprungshuset. På så sätt visas tillägget tydligt och tillbyggnaden framstår som representant för sin tid. När det gäller detaljer som fönster och dörrar gäller däremot som regel att utförande och material så långt möjligt bör utföras på det sätt som hör husets ursprungstid till för att nå ett bra resultat.

Inom Säftele stadskärna finns exempel på bebyggelse med i grunden höga kulturhistoriska värden där ändringar i sen tid påtagligt påverkar såväl den enskilda byggnadens karaktär som stadsbilden negativt. Det nya utförandet harmonierar helt enkelt inte med byggnadens ursprung. Ofta handlar det om byten av fönster eller dörrar. Andra åtgärder som kan vara tydligt förvanskande är tilläggsisoleringar, okänsliga utbyten av plåt detaljer eller en ogenomtänkt, alltför dominerande skyltning.

Speciellt för särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (klass 1) kan återställanden till utföranden som bättre överensstämmer med byggnadens karaktär vid framtida renoveringsåtgärder övervägas som en strategisk åtgärd.

STRATEGIER FÖR FRAMTIDEN

För att utvecklingen av Säfteles bebyggda miljöer ska präglas av varsamt omhändertagande och medvetna val där de historiska kvaliteterna tas tillvara krävs ett strategiskt arbete. Arbetet berör såväl politiker och tjänstemän som fastighetsägare och andra kommuninvånare.

Av grundläggande betydelse är kommunikation och vikten av att förmedla kulturmiljöfrågornas roll i skapandet av en rik, attraktiv livsmiljö. Med utgångspunkt i kulturmiljöprogrammet följer här några förslag på strategiska förhållningssätt.

- Kulturmiljöprogrammet sprids aktivt och görs känt.
- Fastighetsägare har möjlighet att redan vid planeringen av en åtgärd på utpekad bebyggelse känna till dess kulturhistoriska värde.
- Stadskärnans kulturmiljöprofil tas till hjälp för att i olika sammanhang peka på bebyggelsens roll som historieberättare.
- Stadsrummets historiskt förankrade karaktärsdrag fungerar som inspiration i gestaltungsfrågor.
- Kulturmiljöperspektivet används aktivt som en resurs för ökad attraktivitet vid kommunal planering och kommunutvecklingsfrågor.
- Vid större åtgärder på särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och i stadsgestaltungsfrågor medverkar antikvarisk kompetens.

Att värdera bebyggelse

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Att kulturhistoriskt värdera bebyggelse handlar om att hitta och peka på de berättelser som husen bär på. I utförande, gestaltning och funktion vittnar byggnaden mer eller mindre tydligt om sin ursprungstid. Genom att så tydligt som möjligt specificera det kulturhistoriska värdet blir det lättare att förstå vilken historia bebyggelsen representerar.

Att en byggnad ger möjlighet att utvinna och till eftervärlden förmedla kulturhistorisk kunskap utgör själva grunden för kulturhistoriskt värde. Målet är varsamt hanterade byggnader som kan förmedla kunskaper om och förståelse för olika historiska skeenden och sammanhang och därmed människors livsvillkor genom tiderna.

ATT VÄRDERA BEBYGGELSE – NÅGRA UTGÅNGSPUNKTER

En byggnads kulturhistoriska värde kan sägas vara beroende av:

- Möjligheten till kunskap och förståelse om den slags kulturhistoria byggnaden representerar

Hur mycket information om sitt kulturhistoriska sammanhang kan byggnaden förmedla?

Hur tydligt läsbar är denna information? Går den att förstå och uppleva?

Finns det kvarvarande tidstypiska material och delar utan påtagligt avvikande senare inslag?

Om sammanhanget är ett längre utvecklingsförlopp – har olika "årsringar" tillkommit utan att radera de tidigare?

- Kulturhistorisk relevans

Är företeelsen som byggnaden speglar kännetecknande för den kulturhistoriska utvecklingen (på t ex platsen, orten)?

Har företeelsen som byggnaden speglar utgjort förebild eller haft särskild betydelse för den kulturhistoriska utvecklingen (på t ex platsen, orten)?

Kulturhistoriskt värde hos bebyggelse är ett komplex av värdeaspekter som vanligen preciseras genom en metod utarbetad av Riksantikvarieämbetet. Utgångspunkten är den information byggnaden kan förmedla, så k dokumentvärden: byggnadshistoria, byggnadsteknikhistoria, arkitekturhistoria, samhällshistoria och personhistoria. Därtill kommer så k upplevelsevärden, däribland arkitektoniskt värde, konstnärligt värde, patina, identitetsvärde och symbolvärde. Förutom dessa så k grundmotiv kan också förstärkande motiv vara mycket viktiga. Dessa utgörs av autenticitet, kvalitet, tydlighet samt sällsynthet/representativitet.

HUSEN BERÄTTAR HISTORIEN

Med utgångspunkt i kulturmiljöprofilen pekar kulturmiljöprogrammet ut de enskilda byggnader som tydligast bidrar till berättelsen om Säfles historia. Det här är kulturhistoriskt värdefulla byggnader, hus att känna särskild stolthet över och hus värda ett tydligt varsamhetstänkande. Läget i staden, byggnadskroppens delar och hantverket berättar om husets byggnadstid och dess roll i stadsmiljön. Det är viktigt att byggnaderna i första hand vårdas genom underhåll snarare än utbyte till nytillverkade delar. Vid byte till ny del bör material och utförande motsvarande ursprunget eftersträvas.

UNIK ELLER REPRESENTATIV?

Byggnader befinner sig generellt sett på en glidande skala mellan det unika och det representativa. En byggnad kan vara unik i det lokala perspektivet medan liknande byggnader finns på andra håll. Den representativa byggnaden utgör en av ett större antal vars förekomst berättar om en typisk utveckling för platsen. I Säfte stadskärna är gamla vattentornet exempel på det unika, medan 1950- och 60-talens röda tegelhus som enskilda byggnader har en representativ prägel. Höga kulturhistoriska värden kan vara knutna till båda typerna av byggnader.

Det unika kontra det representativa har också betydelse för hur det kulturhistoriska värdet ska tolkas. Byggnaden med unik karaktär bär i sig självt det kulturhistoriska värdet. Byggnadstyper som förekommer i större antal får ibland andra värden. Kanske utgör själva det faktum att husen finns i stort antal, samlad eller spridd en viktig del av historien. Helheten som bildas av en samlad miljö med ett antal byggnader utgör då en del av det kulturhistoriska värdet. Husens allmänna miljöskapande verkan kan få en större betydelse.

VÄRDEGRUND FÖR KULTURMILJÖPROGRAMMETS URVAL AV BYGGNADER

Viktiga urvalsfaktorer

- Bebyggelse som väl speglar kulturmiljöprofilens berättelse och därmed Säckles utvecklingshistoria.
- Bebyggelse som på ett tydligt sätt förmedlar sitt historiska sammanhang genom hög andel ursprungliga material och delar. Renoveringar har skett med material och utföranden som överensstämmer med de ursprungliga.
- Bebyggelse som finns utmed centrala stråk eller i strategiska lägen kan vara särskilt viktiga för stadsrummet.

Dessutom har vägts in

- Bebyggelse som berört många människor. Exempel på detta är publika platser och byggnader, samhällsliga institutioner och stora arbetsplatser.
- Bebyggelse som har en samtida relevans - historiska företeelser och miljöer som har betydelse för många av dagens kommuninvånare.

KLASSIFICERING VID URVAL

Urvalet av enskilda byggnader med särskilt höga kulturhistoriska värden har delats in i två grupper.

Klass 1

Byggnader inom klass 1 representerar de högsta kulturhistoriska värdena. Byggnaden representerar på ett tydligt sätt Säckles historia. Genom sina karaktärsdrag, delarnas utförande och/eller byggnadens funktion berättar den särskilt tydligt om sin ursprungstid och/eller Säckles specifika historia. Andelen ursprungliga material och delar är hög. För byggnader inom klass 1 kan det vara aktuellt att överväga skydd enligt PBL genom skyddsbestämmelse (q) samt varsamhetsbestämmelse (k) i detaljplan (PBL § 8:13, PBL § 8:17).

Klass 2

Byggnader inom klass 2 har tydliga kulturhistoriska värden utifrån sin karaktär och det bidrar byggnaden lämnar till Säckles historia. Andelen utbytta material och delar som har påverkat byggnadens karaktär är i många fall högre än hos byggnaderna inom klass 1. För byggnaderna inom klass 2 kan en viktig del av värdet vara det allmänt miljöskapande, där den enskilda byggnadens betydelse i stor utsträckning utgörs av att vara en del av ett större byggnadsbestånd av en viss karaktär. För byggnader inom klass 2 kan det vara aktuellt att överväga skydd enligt PBL genom varsamhetsbestämmelse (k) samt i vissa fall skyddsbestämmelse (q) i detaljplan (PBL § 8:17, PBL § 8:13).

ATT VÄLJA OCH ATT VÄLJA BORT

Att välja innebär också att välja bort. Kulturhistorisk värdering innebär inte fasta, definitiva gränsdragningar. Även bebyggelse som inte valts ut här berättar om sin

del av historien. Alla byggnader har på så sätt ett kulturhistoriskt värde och det är alltid relevant att lära sig mer om sitt hus och ta hand om det med varsamhet och historisk hänsyn.

Ingen bebyggelse uppförd efter omkring 1975 har inkluderats i urvalet. Tidsperioden efter 1975 har för Säckles del inte avsatt så omfattande spår i stadskärnans miljö att den här tidens fysiska miljöer blivit en del av kulturmiljöprofilen. Det är också så, att en bedömning av bebyggelsens kulturhistoriska värde alltid försvåras ju kortare tidsperspektivet är. All kulturhistorisk värdering är i viss mån beroende av sin samtid. Den kronologiska gränsen för möjligheten att väga olika byggnader mot varandra, se de större linjerna i samhällsutvecklingen och bedöma det samlade bebyggelsebeståndet flyttas fram i takt med tiden.

UTVALD BEBYGGELSE - SPECIFIKATION AV KULTURHISTORISKT VÄRDE

Urvalet av enskilda byggnader med särskilt höga kulturhistoriska värden har delats in i två grupper. Byggnader inom klass 1 representerar de högsta kulturhistoriska värdena.

För att skapa en tydlighet kring vad hos byggnadernas utförande som framför allt bär fram det kulturhistoriska värdet görs för utvald bebyggelse i klass 1 en specifikation enligt nedan.

Viktiga egenskaper

Här beskrivs de övergripande egenskaper i form av utföranden och materialval som har störst betydelse för byggnadens samlade karaktär. Dessa egenskaper bör bevaras.

Viktiga befintliga delar

Här beskrivs delar där inte bara utförande och materialval utan också den idag befintliga delen i sig är av stor betydelse för byggnadens kulturhistoriska värde. Dessa befintliga delar bör bevaras.

Generella egenskapsbeskrivningar för klass 2

För utvald bebyggelse i klass 2 har generella egenskapsbeskrivningar tagits fram för att fungera som utgångspunkt för varsamhet. Beskrivningarna avser flerfamiljs- och butikshus eftersom det finns ett relativt stort antal byggnader inom denna grupp. Beskrivningarna återfinns i avsnitten Den snabbt växande köpingen respektive Ny stad i rött tegel.

Kulturmiljövården i lagstiftningen

Att förvalta kulturmiljö är allas vårt ansvar, men kulturmiljövårderna skyddas också av flera lagstiftningar. De viktigaste är Miljöbalken (MB), Plan- och bygglagen (PBL) och Kulturmiljölagen (KML). Kommunerna har huvudansvaret för Plan- och bygglagen, medan huvudmannskapet för de två övriga lagarna vilar på länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet.

MILJÖBALKEN

Miljöbalken hanterar kulturmiljövårdens intressen genom begreppen riksintresse och kulturresevat.

Riksintresse

Ett riksintresseområde för kulturmiljövården ska långsiktigt skyddas från åtgärder som kan innebära påtaglig skada. Riksintresseförklaringen innebär inte automatiskt skydd för enskilda byggnader utan kräver kompletterande skyddsform, exempelvis genom PBL. I Säffle stadskärna finns inga utpekade riksintresseområden för kulturmiljövården. Inom kommunen som helhet finns sådana riksintresseområden: Millesvik samt Västra Smedbyn.

Kulturresevat

Ett kulturresevat kan upprättas för att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. I Säffle kommun finns inga kulturresevat.

PLAN- OCH BYGGLAGEN

Översiktsplan

PBL reglerar hur samhället ska planeras och bebyggas på ett sätt som tillvaratar både allmänna och enskilda intressen. Översiktsplanen (ÖP) är en kommunal skyldighet. Den omfattar hela kommunen och ska ge vägledning och stöd i användning av mark och vatten samt utveckling och bevarande av den byggda miljön. Översiktsplanen kan ses som kommunens "avsiktsförklaring" och utgör utgångspunkt för mer specifika beslut och planer.

Områdesbestämmelse

En översiktlig reglering av bebyggelse samt mark- och vattenanvändning. Områdesbestämmelser kan antas för begränsade områden som inte omfattas av detaljplan. För bebyggelsen får bland annat anges bestämmelser som syftar till varsamhet och skydd för byggnader som är särskilt värdefulla av historiska och miljömässiga skäl. Inom Säffle kommun finns områdesbestämmelser i anslutning till samtliga kyrkomiljöer utanför tätorten.

SKYDD FÖR KULTURMILJÖER GENOM PLAN- OCH BYGGLAGENS DETALJPLAN

Varsamhetsbestämmelse

All befintlig bebyggelse har ett allmänt varsamhetskydd i Plan- och bygglagen. *"Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden."* (PBL 8 Kap 17 §)

Det allmänna varsamhetskyddet kan specificeras genom att utfärda en varsamhetsbestämmelse i detaljplan som preciserar vilka egenskaper hos en byggnad som särskilt ska tas hänsyn till. Varsamhetsbestämmelse symboliseras av (k) i detaljplan.

Skyddsbestämmelse

Särskilt värdefulla byggnader eller bebyggelseområden har ett starkare skydd i Plan- och bygglagen. *"En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas."* (PBL 8 Kap 13 §)

Förvanskningförbudet specificeras för den enskilda byggnaden genom att utfärda en skyddsbestämmelse i detaljplan som preciserar vilka egenskaper och material som särskilt ska tas hänsyn till. Skyddsbestämmelse symboliseras av (q) i detaljplan.

Underhåll

PBL reglerar också underhållet av befintliga byggnader. *"Ett byggnadsverk ska hållas i världat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaperna som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt."* (PBL 8 Kap 14 §)

Detaljplan

Översiktsplanens intentioner är en utgångspunkt när avgränsade detaljplaner upprättas inom tätbebyggt område för att ange hur ett begränsat mark- eller vattenområde ska användas. Detaljplanen är också juridiskt bindande vid prövning av bygglov. En detaljplan kan användas både för prövning av lämplighet för nybebyggelse av ett område eller när man önskar förändra befintlig bebyggelse.

Detaljplanens skydd för kulturmiljöer

I detaljplan eller områdesbestämmelse finns möjlighet att reglera bebyggelsens utformning, meddela utökad bygglovplikt eller rivningsförbud. Det finns också möjlighet att utforma specifika bestämmelser för hur byggnader ska hanteras (se informationsruta).

Byggnader i Säffle stadskärna med skyddsbestämelse eller specificerad varsamhetsbestämelse i detaljplan

Domaren 1, Säffle tingshus
Enbusken 1, f d Sundsborgsskolan
Säffle 6:47, Länsmansgården
Säffle 6:51, Kanalvillan änkesätet
Säffle 6:6, Metodistkyrkan
Säffle 6:9, Kanalvillan

Se respektive fastighet för bestämmelsernas lydelse.

KULTURMILJÖLAGEN

Kulturmiljölagen (KML) slår fast att skyddet och värden av kulturmiljön är en nationell angelägenhet och ett delat ansvar. KML skyddar fornlämningar, byggnadsminnen och kyrkomiljöer.

Byggnadsminne

En byggnad eller anläggning som anses ha synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Byggnadsminnesförklaringen är ett starkt skydd som åtföljs av skyddsbestämmelser för vård och underhåll. Endast en mycket liten andel av bebyggelsen är byggnadsminne. I Säffle stadskärna finns inga byggnadsminnen, men inom kommunen som helhet finns fem stycken: Björnö gård, Karl XII-magasinet, Nysäters marknadsbodnar, Odenstads herrgård samt von Echstedtska gården.

Kyrkomiljöer

Kyrkor och begravningsplatser anlagda före år 1940 är alltid skyddade enligt KML och ska förvaltas så att det kulturhistoriska värdet består. För ändringar av sådan anläggning krävs tillstånd från länsstyrelsen. Vissa särskilt kulturhistoriskt värdefulla kyrkoanläggningar uppförda efter år 1940 omfattas också av motsvarande skydd och hit räknas Säffle kyrka.

"K-MÄRKT"?

Begreppet "k-märkt" har en stark förankring, men är inte en beteckning som egentligen återfinns inom kulturmiljövårdens lagstiftning. En byggnad eller bebyggd miljö kan vara uppmärksam eller formellt skyddad för sina kulturhistoriska värden på något av följande sätt.

Kulturmiljöprogram

Ett utpekande av byggnad eller bebyggd miljö i kulturmiljöprogram eller andra kunskapsunderlag för kulturmiljö utgör en allmän grund för särskilt hänsynstagande på grund av de kulturhistoriska värdena. Antikvariska kunskapsunderlag kan upprättas av länsmuseum eller annan antikvarisk aktör.

Skydd inom Plan- och bygglagen (PBL)

Skydd för egenskaper och/eller specifika delar hos enskild byggnad eller bebyggelseområde i detaljplan eller områdesbestämmelse. Se grön ruta sidan 13. Plan- och bygglagen är ett kommunalt ansvar.

Riksintresse (MB)

Det är ett kommunalt ansvar att tillse att riksintresseområde hanteras inom PBL. Bebyggelse som uppmärksammas genom riksintresseområde för kulturmiljö bör kompletteras med annat, mer specifikt skydd, exempelvis via PBL.

Byggnadsminne (KML)

Byggnadsminnesförklaringen är en stark skyddsform som endast omfattar en mycket liten andel av bebyggelsen. Länsstyrelsen är ansvarig myndighet för bebyggelse inom KML.

Kyrkligt kulturminne (KML)

Kyrkomiljöernas skydd genom KML är en stark skyddsform som omfattar alla kyrkobyggnader uppförda före år 1940 och vissa mer sentida kyrkor. Länsstyrelsen är ansvarig myndighet för bebyggelse inom KML.

Staden som rum

En långsträckt stadskärna kring en genomfartsled kräver omsorg för att upplevas som sammanhållen och inbjudande att stanna upp och strosa i.

STADSRUMMET KRÄVER OMSORG

Säffles historiska bakgrund och samhällets utveckling frambringade inte bara bebyggelse utan också ett samlat stadsrum. Den varsamhet som ger en attraktiv, rik stadsmiljö innebär inte bara att vårda husens olika delar. Att ägna uppmärksamhet åt vad som händer mellan husen, i stadsrummet, är av grundläggande vikt. Här finns förstas gator, men också parkeringsplatser, gårdar och gröna stråk. Dessa ytor binder samman stadsmiljön och betydelsen av hur de utformas bör inte underskattas. Det handlar om att skapa en stadskärna som förmedlar en känsla av omsorg, omhändertagande och trygghet.

Vården av allmänna planteringar eller utformningen av offentliga parkeringsplatsers staket mot gatan är exempel på delar där en upplevelse av genomtänkt gestaltning och vårdad omsorg spelar roll. Samma sak gäller också den skyltning som finns på husen och i gaturummet. I Säffle stadskärna finns stora vinster att göra i att lägga sig vinn om genomtänkt gestaltning, goda materialval och strukturer som tillkommit genom en samlad planering. Så skapas upplevelsen av sammanhållna och medvetet formade miljöer och känslan av omsorg.

UTGÅ FRÅN PLATSENS HISTORIA

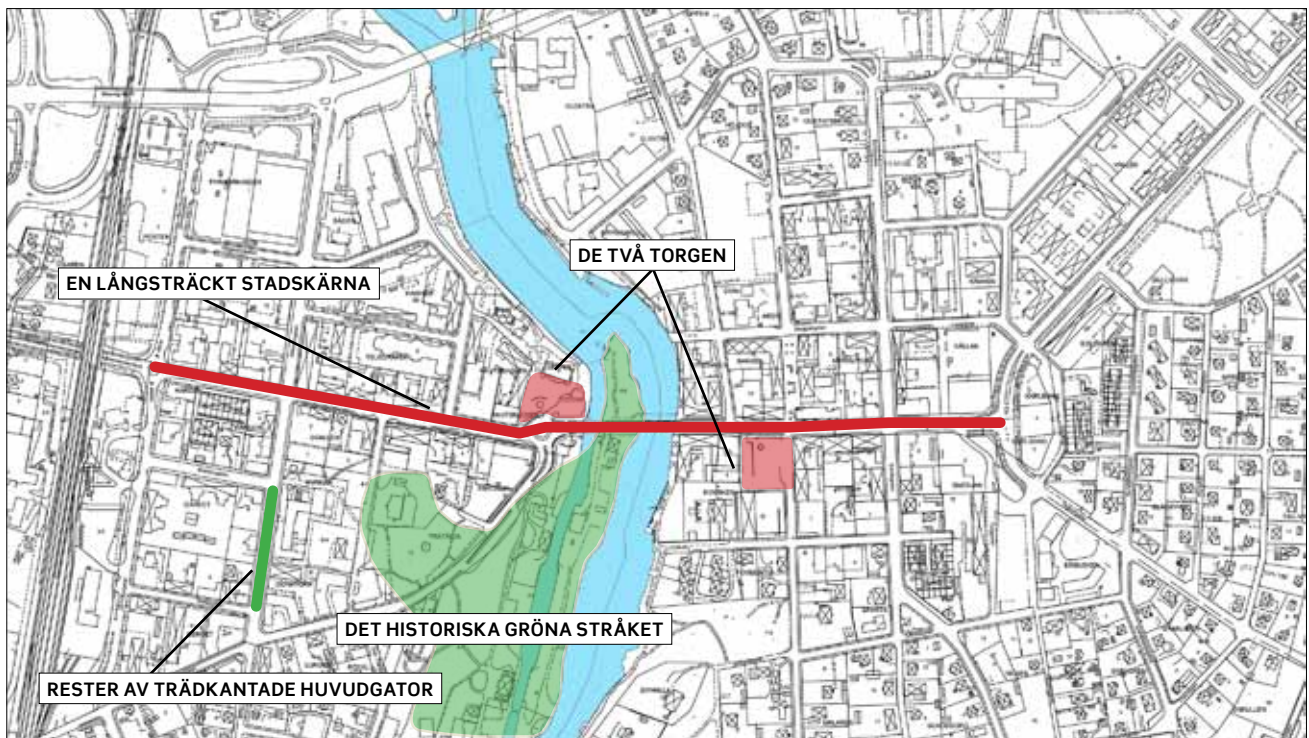
Platsens kulturhistoria är en av de viktiga dimensioner som bör beaktas inför ställningstagande till stadsgestaltungsfrågor. Rent praktiskt kan ett kulturhistoriskt perspektiv vara vägledande vid många olika överväganden. Vilken typ av staket, markbeläggning eller vegetation svarar mot ett historiskt utförande som står i samklang med den omgivande bebyggelsen? Här berörs såväl privatägda tomter som offentliga ytor.

Det samlade stadsrummet i Säffle stadskärna bär ett antal karaktärsdrag som har en tydlig historisk förankring. De rumsliga egenskaperna kan därför liksom byggnaderna sägas vara bärare av kulturhistoriska värden och är därför viktiga att vårda och utveckla. Här presenteras några sådana karaktärsdrag.

EN LÅNGSTRÄCKT STADSKÄRNA OCH MÖTET MELLAN TVÅ TRANSPORTLEDER

Landsvägen och älven är två färdleder med lång historia som båda kom att förbli mycket viktiga för Säffles expansion långt fram i tiden. Godsmängderna på Byälven ökade kraftigt under 1900-talets första del för att nå sin topp omkring 1940. Inom staden utgör älven en tydlig

Utmed Västra och Östra Storgatan formas ett långsträckt handelscentrum. Kanaltorget och Stortorget är två viktiga noder eller hållpunkter längs denna axel. Storgatan och Byälven utgör delar av två historiskt viktiga transportleder som här korsas. Med utgångspunkt i kanalmiljön och Trätäljakullen formas ett sammanhängande grönt stråk väster om älven.

barriär mellan västra och östra centrum, men också en öppen zon som skapar värdefulla utblickar, vyer och siktlinjer. Bebyggelsen utmed älven utgör exponerade kännetecken för staden och bör visas särskild omsorg. Av central betydelse är också stenkajer, sluss och övriga byggda strukturer med koppling till älven och dess verksamheter.

Landsvägen blev riksväg och förde resande genom stadens centrum fram till dess att den nya vägsträckningen norr om stadskärnan låg färdig 1971. Östra Storgatan var den gamla vägens sträckning genom centrum och hit samt kring Stortorget fokuserades också handeln. Med köpingens första stadsplan fick Östra Storgatan sin förlängning i Västra Storgatan. Storgatorna utgör idag ett tydligt stråk i både funktionell och visuell bemärkelse. Genom historien har handeln varit lokaliserad främst hit samt till Stortorget.

Förhållningssätt

Storgatornas långa linje ställer krav på ett gaturum som inbjuder till att vistas i och inte enbart passera genom. Det kan handla om tydliga mellanpunkter (Stortorget, Kanaltorget), om hanteringen av zonen mellan gata och fasader (exempelvis bänkar, trädplantering), om markbeläggning och om den viktiga utformningen och omsorgen om affärslokalernas butiksfasader.

DE TVÅ TORGEN - HANDELSTORGET OCH ADMINISTRATIONSTORGET

Stortorget blev tidigt torget kring vilket handel och verksamheter samlades och där torghandel bedrevs. Kanaltorget (tidigare även benämnt Lilla torget) var i den unga köpingen Säffle en öppen plats vid det vägskal där landsvägen delades upp i Åmålsvägen och Kilavägen. Kring torget låg under 1800-talets senare del några större villor i trä. Kanaltorget blev på 1950-talet den nya stadens representativa finrum. Här byggdes det nya stadshuset med sidobyggnad och här placerades skulpturen Näcken – Säffles mest kända offentliga konstverk.

Förhållningssätt

Stortorget historiska grund som handelstorg bör utgöra en utgångspunkt i gestaltningsfrågor. Torgmiljön får sin prägel dels av sekelskiftesbebyggelsen, dels av 1950- och 60-talens byggande där också Västra Storgatans bebyggelse bör ses som en av torgets "vägar". Vid all omgestaltning av avgränsade stadsrum som torg bör undersökas vilka historiska element som kan tas upp och förstärkas för att skapa en miljö med historiskt djup.

Kanaltorget av idag har sin grund i 1950-talets gestaltning. Torgets representativa karaktär med utgångspunkt i stadshusmiljön och 1950-talets historiska karaktärsdrag bör beaktas.

Stortorget blev tidigt torget kring vilket handel och verksamheter samlades och där torghandel bedrevs (överst). Kanaltorget blev på 1950-talet den nya stadens representativa finrum. Här byggdes det nya stadshuset med sidobyggnad och här placerades skulpturen Näcken – Säffles mest kända offentliga konstverk (underst).

EN BLANDAD BEBYGGELSE

Säffle tätort har en relativt kort historia med en första generation bebyggelse som växte fram på obebyggd mark från 1800-talets andra hälft. Det efterhand snabbt växande samhället kom sedan i stor utsträckning att växla kostym efter de krav som nya tider ställde. Så var

fallet kring sekelskiftet när den första generationen hus delvis fick maka på sig. Så skedde igen vid 1900-talets mitt när den tidens stadsomvandling dramatiskt omformade stadskärnan. Föreställningen om ett historiskt bebyggelsebestånd värt att värna har inte varit styrande för utvecklingen. Bebyggelsen i Säffle stadskärna

Det efterhand snabbt växande samhället Sjöfjärde kom i stor utsträckning att växla kostym efter de krav som nya tider ställde. Bebyggelsen i Sjöfjärde stadskärna är i många fall ålders- och karaktärsmissigt blandad även inom ett och samma kvarter.

är därför ålders- och karaktärsmissigt blandad även inom ett och samma kvarter och med relativt litet inslag av karaktärsmissigt mer sammanhållna områden. Sjöfjärde berättar på så sätt i koncentrerad form om industrialismens tid av explosiv samhällsutveckling och livsvillkor som hela tiden var stadda i förändring.

Förhållningssätt

Den växlande karaktären ställer särskilda krav på omsorgen om stadsrummet. Förutom bebyggelsen i sig måste sammanbindande element som gårdsmiljöer, tomter, staket, häckar och gröna miljöer upplevas som omhändertagna. Då kan den blandade bebyggelsen utgöra en resurs som bidrar till historisk mångfald och ett levande stadsrum. Utan känslan av omsorg ökar risken för att en sådan stadsmiljö upplevs som splittrad, sönderbruten och utan sammanhang.

DET GRÖNA HISTORISKA STRÅKET

Kanalområdet, Kanalparken och området kring Trätäljakullen bildar ett grönt stråk mitt i Sjöfjärde som på en och samma gång representerar såväl ortens förhistoria som dess tidiga historia. Kanalområdet är idag i hög grad ett rum för rekreation, så nära Byälvens vatten man kan komma. Kanalparken har sin upprinnelse i den

privata villaparken kring Kanalvillan. Trätäljakullen är Sjöfjärdes mest kända förhistoriska lämning, storhögen med troligt ursprung i folkvandringstid-vendeltid (ca 400-800 eKr). Till miljön vid storhögen hör också gamla vattentornet, Västra skolan samt skolans gymnastikbyggnad, vilka samtliga är betydelsefulla symbolbyggnader och goda exempel på sin tids offentliga byggande.

Förhållningssätt

Kanalparkens markskikt präglas idag delvis av större gräsytor. Att arbeta in parkelement med koppling till Kanalvillans trädgårdsanläggning kan bidra till en rikare miljö med historisk förankring. Befintliga träd utgör viktiga resurser.

Gamla vattentornet samt Västra skolan med sin gymnastikbyggnad utgör en samlad miljö med ett distinkt läge som är samtidigt centralt och avskilt. Kombinationen av grönska och kulturhistoriskt rika byggnader gör Trätäljakullen till en miljö med stor potential att skapa en funktionell helhet där platsens kulturmiljövärden utgör en stark dragkraft. Förutom byggnaderna spelar också frågor som markbeläggning stor roll, liksom befintliga uppväxta träd.

DEN ÖPPNA TOMTEN – VILLAN MED TRÄDGÅRD OCH GÅRDSHUS

Den tidiga bebyggelsen växte delvis fram som enskilda, ganska småskaliga villor på trädgårdstomter. Dessa präglades av byggnader placerade långt in på tomtytan samt av trädgårdarna med träd, buskar och rabatter. År 1919 kom en ny stadsplan med intentionen att i högre grad skapa slutna tomter med stadsmässiga affärs- och bostadshus vilka effektivare utnyttjade tomtens yta.

Förhållningssätt

Kvarvarande centralt belägna villor utgör betydelsefulla rester av ett vanligt äldre tomtnyttjande. Viktigt att ta hänsyn till är också tomtens övriga bebyggelse som äldre gårdshus liksom till trädgårdar och markbeläggning med historisk förankring samt tomtomgångningar.

DEN SLUTNA TOMTEN – GATUHUS, GÅRDSHUS OCH GÅRDAR

Tomter disponerade med ett eller flera representativa affärs- och bostadshus placerade i tomtgräns mot gatan samt på tomtens inre del ett eller flera gårdshus. Gårdshusen har historiskt sett präglats av ett mängd nyttjandeformer. De kan ha disponerats som bostäder, verksamhetslokaler, olika former av uthus eller en kombination av allt detta. Gatuhus och gårdshus inramar en mer eller mindre sluten gård där markytan ursprungligen ofta varit grustäckt.

Förhållningssätt

I Säffle finns flera gårdsmiljöer med stora miljöskapande värden. Dessa miljöer bör lyftas fram och nyttjas som viktiga delar av stadsrummet. Viktigt att ta hänsyn till är äldre gårdshus samt gårdar, exempelvis vad gäller markbeläggning med historisk förankring.

RESTER AV TRÄDKANTADE HUVUDGATOR

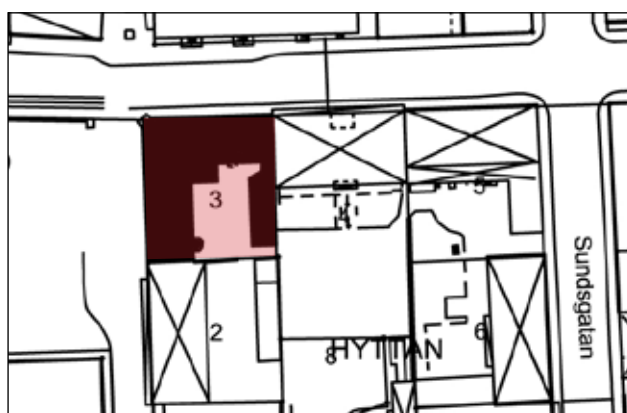
Storgatorna samt ytterligare ett antal viktiga stråk försågs redan från 1800-talet med alléträd utmed sidorna. Förteelsen kan kopplas till 1874 års byggnadsstadga som föreskrev gator med planteringar för brandskyddets skull. Planteringarna bidrog till att skapa en distinkt karaktär som tillhörde ett av de tydliga dragen i stadskärnan. Äldre alléträd finns alltjämt kvar utmed en del av Billerudsgatan och en ny generation träd finns längs Västra Storgatan.

Förhållningssätt

Huvudgatornas alléträd var typiska för sekelskiftets stadsrum. De bidrog till att rama in och skänka en mjukare karaktär åt de långa genomfartsgatorna med sidogator. Trädplanteringarna är exempel på rumselement med tydlig historisk förankring som bidrar till en rikare, attraktiv centrummiljö.

Säffles gröna historiska stråk omfattar kanalområdet och miljön kring Trätäljakullen.

Den öppna tomten (överst) präglas av en villa omgiven av trädgård. Den slutna tomten (underst) är i högre grad nyttjad för bebyggelse i form av gatuhus och gårdshus.

Längs Billerudsgatan finns rester av de tuktade trädrader som tidigare var ett karaktäristiskt inslag längs Säftles huvudgator.

Att bygga framtiden med historia

VARSAMHET – BEBYGGELSE

- Respektera byggnadens originalmaterial. Utförande, materialval och hantverksteknik är alla omistliga dokument som på olika sätt berättar om byggnadens ursprungstid.
- Ta reda på byggnadens historia och kulturhistoriska värden innan ställningstagande till underhåll eller renovering. Att kunna motivera varför man väljer en viss åtgärd är viktigt.
- Sträva efter att underhålla och reparera originalmaterialet istället för att byta ut till nytt. Byt inte mer än nödvändigt.
- Ändringar och nya delar ska utföras och gestaltas med respekt för den befintliga miljöns karaktär. Det innebär att samma typ av material och utförande som det ursprungliga bör väljas.

OMSORG – STADSRUM

- Tänk igenom val av material och utformning. Genom medveten gestaltning tillsammans med material av god kvalitet läggs grunden för upplevelsen av omsorg och visuellt sammanhållna miljöer.
- Utgå från platsens historia. Stadsrummets delar bär liksom bebyggelsen på kulturhistoriska värden. Låt miljöns historiska rötter vara en faktor som ligger till grund för gestaltningen. Hur har platsen sett ut genom tiderna? Hur har den använts? Vilka material och stildrag hör hemma i miljön? Vilka historiskt förankrade karaktärsdrag eller delar finns kvar att utgå ifrån och arbeta vidare med?
- Helhetssyn och tydlig kommunikation. Sträva efter en aktiv samlad planering i övergripande frågor samt tydliga riktlinjer att ta del av för den enskilde fastighetsägaren.

1920-talets Säfte sett från luften.

Kulturmiljöprofil samt utvald bebyggelse

KULTURMILJÖPROFILEN BERÄTTAR HISTORIEN OM SÄFFLE

Kulturmiljöprogrammet har för avsikt att urskilja och renodla särskilt viktiga drag i utvecklingen av Säffle stadskärna snarare än att presentera en detaljerad historiskrivning. Som ett redskap för en sådan karaktärisering presenteras här en kulturmiljöprofil. Kulturmiljöprofilen sätter fokus på fyra aspekter av historien som har varit särskilt betydelsefulla för samhällets utveckling och som har satt tydliga fysiska avtryck i stadsmiljön. Det handlar om historiska förlopp som haft stor betydelse för många av ortens invånare och som resulterat i delar av stadsmiljön som har stor betydelse för ortens identitet.

Kulturmiljöprofilen ska kortfattat och på ett översiktligt sätt skapa förståelse för varsamhetens sammanhang: kopplingen mellan bebyggelse och historia. Att värna den enskilda byggnaden är en del av den större målsättningen att vara rädd om Säffles historia så som den berättas genom den byggda stadsmiljön. Kulturmiljöprofilen ska kunna vara såväl en översiktlig kunskapskälla och inspiration för den enskilde fastighetsägaren som ett stöd för den kommunala tjänstemannen inför ställningstagande som rör bebyggelsen.

Kulturmiljöprofilen avser stadskärnan. När fler delar av Säffle tätort inkluderas i kulturmiljöprogrammet kommer ytterligare relevanta aspekter att fogas till profilen.

KULTURMILJÖPROFILEN MOTIVERAR VARSAMHET

Kulturmiljöprofilen fungerar vidare som en övergripande motivering till ställningstagande kring varsamhet. Kulturmiljöprofilen utgör utgångspunkten för utpekandet av enskilda särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Dessa byggnader bidrar särskilt tydligt till berättelsen om Säffles historia. Det är hus att känna särskild stolthet över, hus värda ett tydligt varsamhetstänkande på det sätt som beskrivs i kapitlet "En rik stadsmiljö".

TÄTORTEN SÄFFLE - EN UTGÅNGSPUNKT

Säffle präglas av den närhet till Byälven som med Säffle kanal skapade förutsättningarna för den första handeln på platsen. Kanalområdet utgör stadens själva mittpunkt och är med Kanalparken både en rik bebyggelsehistorisk miljö och en grön lunga.

Säffle tätort kännetecknas också av sin hastiga framväxt. Från den första tätortsbebyggelsens framväxt på 1860-talet till det röda teglets stadsomvandling gick det endast 100 år. Säffle har varit ett samhälle hela tiden redo att stöpas om, att på nytt sättas samman av nya byggstenar. Säffles stadskärna är därför mycket blandad till sin karaktär, utan tydliga större områden med samlad bebyggelse från en viss tid.

Säffle är mötet mellan handel, industri och jordbruk, på sätt och vis en bruksort i jordbruksbygd. Den köping som växte fram hade goda förbindelser både i nord-sydlig riktning via Byälven och i väst-östlig riktning genom riksvägen Åmål-Karlstad. Transporterna av såväl människor som handelsvaror och industriprodukter underlätades därigenom. Den värmländska skogen har genom Billeruds bruk utgjort en grundbult för Säffles expansion som samhälle. Odlingsbygderna på Värmlandsnäs i söder gjorde att Säffle också blev en betydande uppsamlings- och avsättningsort för jordbrukets produkter.

KULTURMILJÖPROFIL SÄFFLE STADSKÄRNA

Följande fyra aspekter av den stadskärnans historia har valts ut för den betydelse de haft och de tydliga fysiska avtryck de satt i stadsmiljön.

- BYÄLVEN OCH SÄFFLE KANAL
- DE TIDIGA INDUSTRIERNA
- DEN SNABBT VÄXANDE KÖPINGEN
- NY STAD I RÖTT TEGEL: MODERNISM OCH STADSOMVANDLING

En kulturmiljöprofil med fyra delar

BYÄLVEN OCH SÄFFLE KANAL

Vad hände?

Byälven har sedan lång tid varit en central transportväg för människor och gods, en förbindelselänk mellan Vänern (i förlängningen västkusten via Göta kanal) och bygderna kring Glafsforden i Västra Värmland. Mötet mellan Byälven och landsvägen vid Sefflebron var mötet mellan två trafikerade stråk. Hit lokaliserades tidigt en årlig höstmarknad. Med Säfte kanal och slussen förbi Säfte ström lades 1837 grunden för samhällsbyggnaden Säfte. Kanalen blev avgörande för att möjliggöra de växande godsmängderna under 1800-talet och 1900-talets första hälft. Byälven och Säfte kanal är idag stadens historiska kärna och samtidigt en geografisk mittpunkt, en länk mellan västra och östra innerstaden. Kanalparken är Säftes centrala grönområde med historiska rötter som kanalvillans trädgårdsanläggning.

Varför är det viktigt?

Säftes tillkomst har helt avgjorts av närheten till Byälven och mötet mellan älv och landsväg. Med Säfte kanal skapades förutsättningarna för permanent handel på platsen. Byälven och Säfte kanal representerar därför ett av stadens kulturhistoriska kärnvärden.

DE TIDIGA INDUSTRIERNA

Vad hände?

De tidiga industrierna utgjorde utgångspunkten för det tidiga Säftes tillväxt. Samhället blev en innovativ och livskraftig industriort där företag som Billerud, Seffle Motorverkstad och Källe-Regulatorer visade vägen och tog plats också på en internationell marknad. Järnvägen, i sig en av den tidiga industrialismens viktigaste resultat, blev den tredje transportleden vid sidan om landsväg och älv och öppnade vägen för Säftes långväga förbindelser. Säftes tidiga industrier representerade närheten såväl till den värmländska skogen som till sjöfarten och fraktfarten på Byälven och Vänern.

Varför är det viktigt?

Säftes tillväxt som samhälle var helt avhängigt de tidiga industrietableringarna. Deras framgång var Säftes framgång. I flera fall profilerade sig Säftes företag på en internationell marknad. Med utgångspunkt i tidig expansion har framgångsrika industriföretag genom tiderna förblivit en grundförutsättning för Säftes arbetstillfällen och utveckling. De tidiga industrierna representerar därför ett av stadens kulturhistoriska kärnvärden.

DEN SNABBT VÄXANDE KÖPINGEN

Vad hände?

Den unga köpingen Sjöfalle var livskraftig och framåtsträvande. Stadsplanen från 1883 drog upp spelplanen för köpmän, företagare och inflyttare som kom att befolka gator och torg. Den gamla landsvägen fick sin förlängning åt väster i Västra Storgatan, vilket lade grunden för dagens långsträckta stadskärna. Efter några få decennier var Sjöfalle vid sekelskiftet 1900 en liten tätort. Träbebyggelse fick sällskap av stenstadens hus och miljön blev mer stadsmässig. Några centralt belägna villor, vissa med högreståndsprägel, visar idag kvartersstrukturens utveckling från öppna, villabebyggda tomter mot mer slutna stadskvarter. Läkare, apotek och telegraf fanns i tätorten tidigt, och med skola, tingshus och vattentorn tillgodosåg köpingen allt fler av invånarnas skilda behov. Sjöfalles snabba tillväxt gjorde att orten en bit in på 1900-talet hade blivit Värmlands största köping.

Varför är det viktigt?

Tätorten Sjöfalle etablerades med permanent handel på 1860-talet och hade redan vid sekelskiftet 1900 blivit en livaktig liten tätort. Den starka tillväxten av befolkning och bebyggelse fortsatte under 1900-talets första årtionden. Det snabba händelseförloppet har satt sin prägel på stadens fysiska miljö, där skarpa stilväxlingar snarare än kontinuitet hör till stadsbilden. De offentliga byggnaderna från sekelskiftet 1900 och det tidiga 1900-talet vittnar om några av tidens viktigaste typiska samhällsinstitutioner. Den snabbt växande köpingen representerar därför ett av stadens kulturhistoriska kärnvärden.

NY STAD I RÖTT TEGEL: MODERNISM OCH STADSOMVANDLING

Vad hände?

Sjöfalle är Sveriges yngsta stad. Stadsbildandet skedde 1951 och innebar starten på en stadsomvandling där välfärdssamhällets ökade standard och behovet av nya bostäder stod i centrum. Visionen om en förtätad stadskärna av modernt snitt fick konkreta former med 1952 års generalplan. I stadskärnan ersattes äldre bebyggelse av ny under 1950- och 60-talens koncentrerade period av omvälvande förändringar. I stadsomvandlingsprocessens centrum fanns stadsarkitekt Carl Waldenström, vars arkitektkontor också gestaltade de nya husen med fasadtegel levererat av Sjöfalle tegelbruk. Tidens bostads- och butiksbbyggnader kompletterades av märkesbyggnader som stadshus, medborgarhus och kyrka. Den offentliga bebyggelsen blev viktiga symboler för staden och vittnar också om kommunernas allt större ansvar gentemot sina invånare vid 1900-talets mitt.

Varför är det viktigt?

Sjöfalles bostads- och butikshus samt övrig byggnation från 1950- och 60-talen utgör en betydande del av Sjöfalles centrum. Fasaderna i rött tegel är ett stadens kännemärke. Stadskärnan berättar därmed på ett mycket tydligt sätt om de svenska stadsomvandlingarna efter andra världskriget. Sjöfalles stadsomvandling knyter direkt an till stadsbildandet 1951 och en av ortens viktigaste expansionsperioder. Bostads- och butikshusen har en enhetlig, återkommande karaktär som är särskilt igenkännlig i stadsrummet. Modernismens byggande med fokus på stadsomvandlingstiden representerar därför ett av stadens kulturhistoriska kärnvärden.

Byälven och Säffle kanal

KORT HISTORIK

Mötet mellan landsväg och vattenväg är orten Säffles ursprung. Den s k Knusemarknaden hade under långa tider hållits invid Sefflebron över Byälven. Den upphörde 1722 då den flyttades till Varpnäs. Byälven var en viktig transportled, en länk mellan bygderna i sydvästra Värmland och västkusten via Vänern. Passagen vid Säffleströmmen var särskilt svår och uppströms passerande båtar måste dras genom strömmen med stora arbetsinsatser. Längs stränderna fanns för detta ändamål s k trälvägar. Detta begränsade också storleken på passerande båtar och godset lastades om till större fartyg vid Låkan vid Byälvens utlopp i Vänern.

Redan under 1700-talets senare del hade en ränna sprängts väster om Strömmen för att leda vatten till en kvarn. Kvarnen uppfördes 1821 med fyra par kvarnstenar. Kvarnen kom redan på 1830-talet att istället få funktionen av spannmålsmagasin. Byggnaden går idag under namnet Stenmagasinet och är troligen centrala Säffles äldsta byggnad.

Säffle kanal med sluss byggdes 1835-1837 för att underlätta passagen och tillåta större båtar. Bygget leddes av David Wilhelm Lilliehöök, som efter byggets fullbordning blev Säffle kanalbolags chef i fyra decennier. Lilliehöök lät 1843 uppföra kanalvillan alldeles invid kanalen på dess västra sida. Här bodde sedan tre generationer Lilliehöök. Väster om villan anlades en park tillhörande kanalvillan. Det s k änkesätet, troligen uppfört kring 1880, utgör en lika viktig del av kanalmiljön som den äldre kanalvillan.

Söder om kanalvillorna finns den s k lotsbostaden (Säffle 6:9) samt näraliggande ekonomibyggnad. På landtungan mellan ström och kanal alldeles intill Storgatan finns en villa (Säffle 6:1) som i sin grund troligen är så tidigt uppförd som vid mitten av 1800-talet. Den har genom historien haft en koppling till kanalområdet. Tidigast fungerade den sannolikt som mjölnarbostad, senare som kanalområdets arrendator Berggrens bostad och därefter som bostad för Axel Johansson, som drev spannmålshandel med Stenmagasinet som magasin.

VILKA TYPER AV KULTURMILJÖER ÄR DET?

- 1800-talets tidigindustriella vattenkraftsnyttjande för kvarndrift.
- 1800-talets ingenjörskonst som genom kanalbyggen skapade sammanhängande transportleder på vatten.
- Den representativa borgerliga villan från tiden kring mitten av 1800-talet med traditionell värmländsk herr-

gårdsinfluens respektive den starkt dekorerade lövsågeriarkitekturen från 1800-talets andra hälft.

- Den representativa borgerliga villans stora trädgårdsanläggningar.
- Kanalverksamhetens byggnader som lotsbostad och lagerbyggnad.

BEBYGGELSENS KARAKTÄR

Bebyggelsen har överlag en individualistisk prägel, där varje byggnad blir en unik märkesbyggnad för staden. Karaktären har samtidigt sin grund i ett tidsbundet uttryck där inslagen av uttrycksfull fasaddekor eller formelement är stora. Trä, sten och tegel är viktiga material.

Stenmagasinet utgör i sin skala och med sin kombination av bastant stenvåning och tegelmurar en anläggning av närmast tidigindustriell karaktär. Genom sin storlek, sitt byggsätt och de fyra stenparen var det en för 1820-talet storskalig anläggning. Vid denna tid dominerade de små skvaltkvarnarna fortfarande det svenska kvarnbeståndet, men hjulkvarnarna ökade kraftigt från och med 1800-talets mitt.

Kanalvillan knyter med sin strama fasad och symmetriskt anlagda fönsteraxlar an till den klassiska värmländska herrgården, medan kanalvillan änkesätet representerar den detaljrika lövsågeriarkitekturen från 1800-talets andra hälft. Den nuvarande turistbyrå, troligen med ursprungstid kring 1800-talets mitt, har genomgått en del förändringar, bland annat en takhöjning samt förändring av fönsterstorleken. I samband med takhöjningen på 1910-talet försågs byggnaden också med nationalromantiskt influerad dekor vid gavlarnas takutsprång.

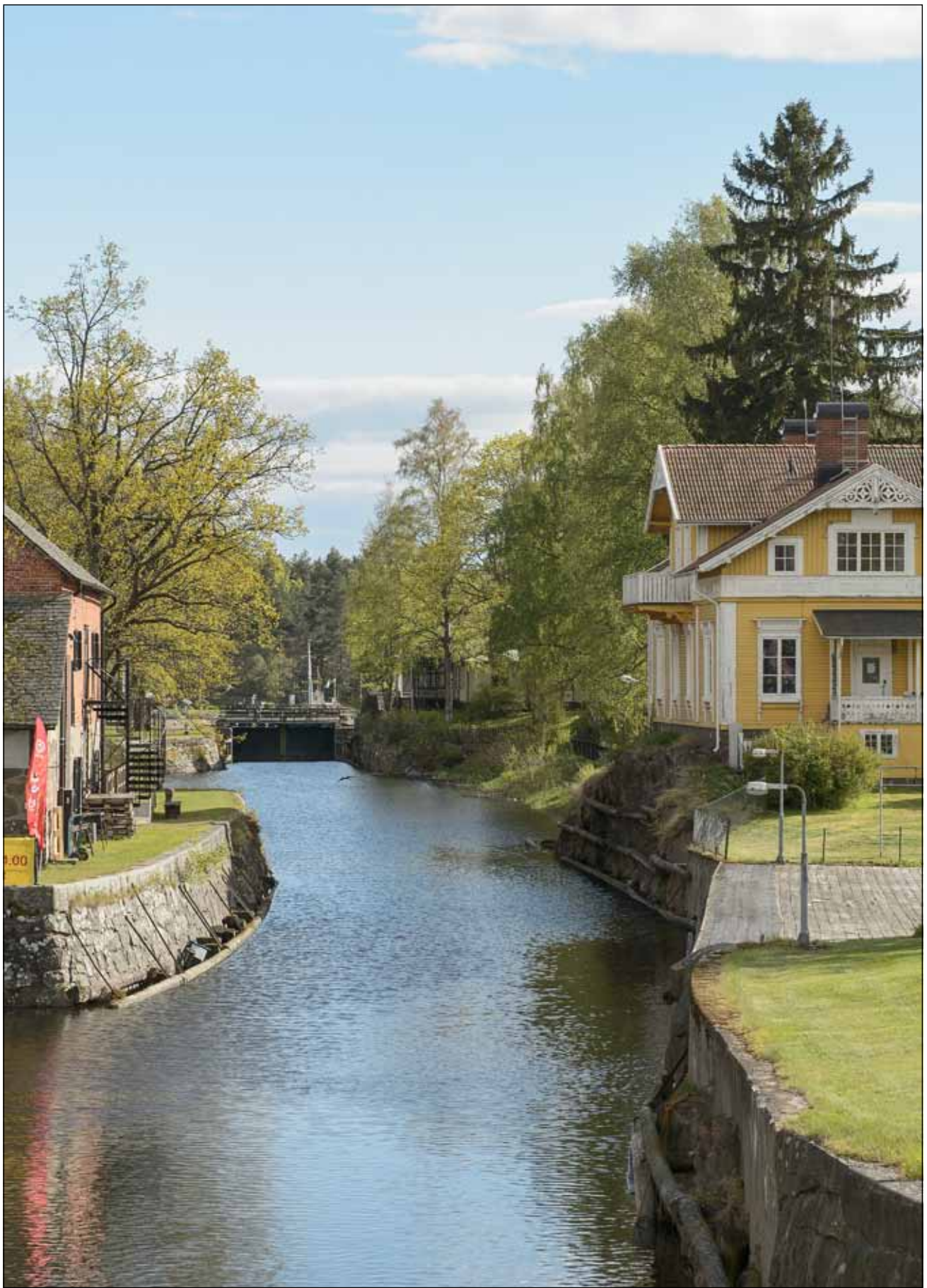
Förutom bebyggelsen betyder sluss samt stensatta kajkanter i anslutning till kanalen liksom äldre ädellövträd mycket för miljöns karaktär.

LÄMPLIGA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Byggnaderna vid Byälven och Säffle kanal visar i sina olika delar till stor del prov på hantverksmässighet, detaljutförande eller för stadskärnan unik utformning på ett sätt som gör varsamheten gentemot utförande och befintliga material särskilt viktig. Betydelsen av varje enskild byggnad i miljön är påtaglig. Miljön kan bedömas ha stor betydelse för rekreation och besöksnäring.

Som en del av stadskärnans gröna historiska stråk är även hanteringen av grönytor, träd och annan vegetation inom miljön av vikt, liksom övriga byggda strukturer som stenkajer.

Säffle kanal. Även de stensatta kajerna är viktiga för upplevelsen av miljön.

Säffle 6:1 3, Stenmagasinet

**SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
BEBYGGELSE - BYÅLVEN OCH SÄFFLE KANAL**

KLASS 1

**Säffle 6:1 3
Stenmagasinet**

1780-talet, 1821 (tillbyggt)

Stenmagasinet uppfördes som vattenkvarn med fyra par kvarnstenar men kom senare att nyttjas som spannmålsmagasin.

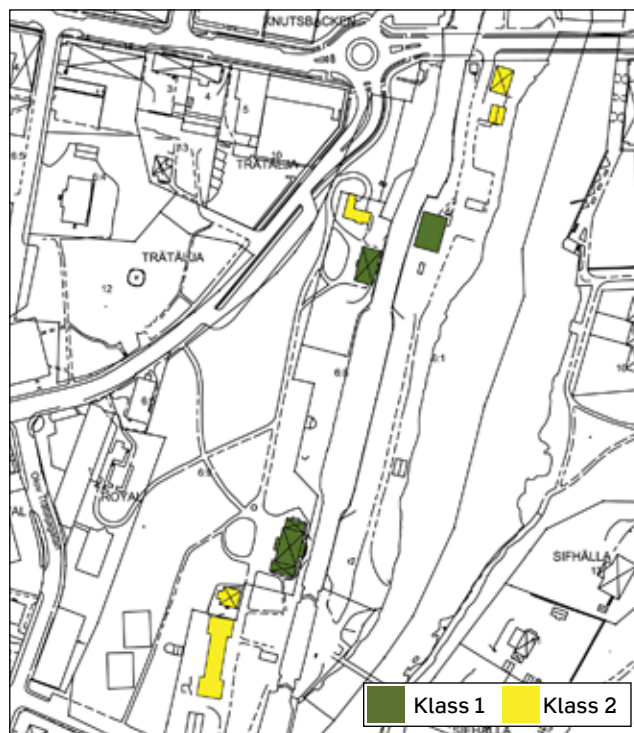
Viktiga egenskaper: Den kompakta volymen, kombinationen bottenvåning i kraftig natursten samt 1,5 våningar i rött tegel, småspröjsade fönster i trä försedda med luckor i trä samt skiffertak.

Viktiga befintliga delar: Stommen i murad natursten och tegel, skiffertaket

**Säffle 6:51
Kanalvillan änkesätet**

**Huvudbyggnad
1880 (omkring)**

Tidstypisk dekorativ träarkitektur, "schweizerstil", från 1800-talets andra hälft med inslag av lövsågeridetaljer, profilerade listverk och pilastrar.

Viktiga egenskaper, huvudbyggnad: Sockeln i natursten, fasaden i liggande pärlspont samt stående profilerad locklistpanel. Sexdelade fönster i trä med dekorativa fönsteromfattningar. Stora takutsprång, snidade taktassar. Tak belagt med rött tvåkupigt tegel.

1-2. Säffle 6:51, Kanalvillan änkesätet, huvudbyggnad 3-4. Säffle 6:8, ekonomibygnad (se sid 34) 5. Säffle 6:9, kanalvillan

Viktiga befintliga delar: Fasadpanelen med listverk och pilastrar, fönsteromfattningar, den öppna verandans stolpar och lövsågeridekor.

Befintligt skydd i detaljplan: Varsamhetsbestämmelse k1: Fönster skall till form, material, indelning, proportioner och placering vara lika ursprungliga. Underhåll och renovering skall ske med ursprungliga material, kulörer och arbetstekniker. Skyddsbestämmelse q1: Särskild värdefull byggnad som inte får rivras. q2: Naturstensgrunden, de bearbetade träfasaderna med fönster och balkonger samt det röda tegeltaket skall bevaras.

**Säffle 6:9
Kanalvillan
1843**

Ursprungligen bostad för D W Lilliehöök, som ledde arbetet med byggandet av Säffle kanal och var VD för Säffle

Kanalbolag 1837-1877. Byggnaden har en influens från den traditionella värmländska herrgården i två våningar med symmetriskt anlagda fönsteraxlar.

Viktiga egenskaper: Den profilerade locklistpanelen med horisontella listverk samt markerad takfot. Sexdelade fönster i trä. Veranda med lövsågeridekor. Skorstenar med utkragande krön.

Viktiga befintliga delar: Fasadpanelen, fönstren, verandan med lövsågeridetalljer

Befintligt skydd i detaljplan: Q: skall utgöra reservat för befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (refererar till äldre lagstiftning).

**SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
BEBYGGELSE - BYÄLVEN OCH SÄFFLE KANAL**

KLASS 2

Säffle 6:1 3, 1800-talets mitt
Turistbyrån, huvudbyggnad samt gårdsbyggnad
Tänk särskilt på: växling stående/liggande fasadpanel, dekorativa utsmyckningar i trä

Säffle 6:51, 1870 (omkring)
Kanalvillan änkesätet, gårdsbyggnad
Befintligt skydd i detaljplan: Varsamhetsbestämmelse k2: Fasader skall vara träpanel, underhåll och renovering skall ske med särskild hänsyn till omgivningens kulturhistoriska värden. Hänsynsbestämmelse f1: Ny bebyggelse skall utföras med träfasader och i övrigt ta särskild hänsyn till omgivningens kulturhistoriska värden.

Säffle 6:8
Ekonomibygnad vid slussen
1920

Se bild 3-4 föregående sida.
Tänk särskilt på: fasadpanel, äldre fönster och portar

Säffle 6:9
F d lotsbostad
Tänk särskilt på: äldre fönster, sockel i natursten, brutet takfall

De tidiga industrierna

KORT HISTORIK - KVARTERET ELEKTRA

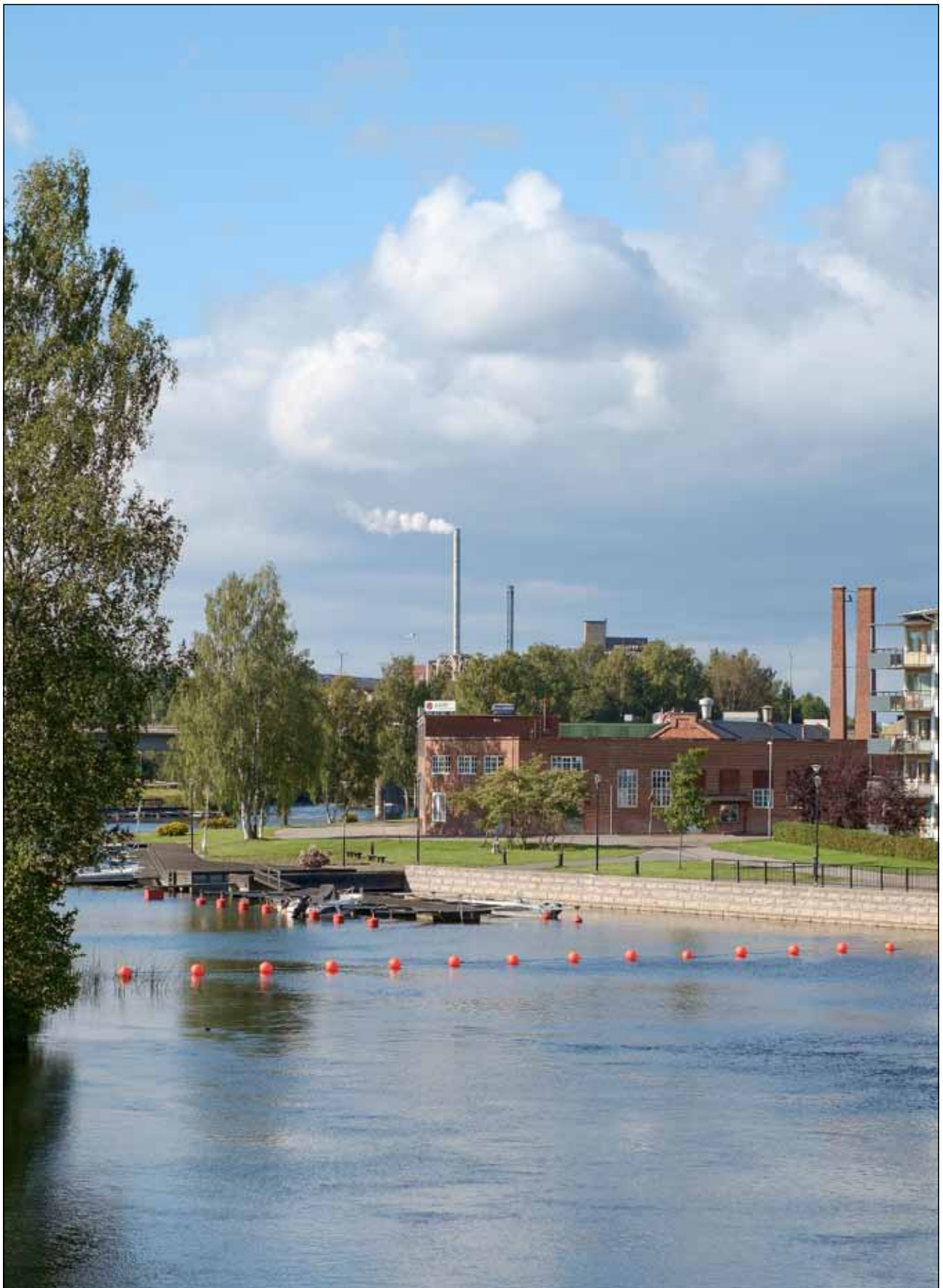
I kvarteret Elektra finns vattnets och jordens näringar representerade. Äldst är arvet efter båtmotortillverkaren Seffle Motorverkstad, som etablerades i Säffle 1908 av bröderna Carl och Bernhard Bruce. Produktionen inleddes med en tvåtakts tändkulemotor. En tidig exportverksamhet till Tyskland avbröts av första världskriget och istället växte den inhemska marknaden. Efter kriget ökade åter exporten och Sefflemotorn blev något av ett begrepp på många håll i världen. Företaget kom också att tillverka råoljemotorer som användes bland annat i sågverk och kvarnar. Med växande konkurrens från dieselmotorerna kom man från 1960-talet framför allt att inrikta sig på produktion av styrmaskiner och ställbara propellrar. Seffle Motorverkstad levde kvar till 1979.

Säffle andelsmejeri fanns sedan 1911 i hörnet Sundsgatan-Östra Storgatan. Detta ersattes 1940 av det nya mejeriet i kvarteret Elektra. Anläggningen uppfördes av Säffleortens Mejeriförening, som hade bildats 1909 och 1949 kom att uppgå i Karlstadsortens Mejeriförening. Vid 50-talets senare del svarade mejeriet i kvarteret Elektra för omkring en femtedel av den svenska ädelostproduktionen. År 1958 skapades här den svenska ostsorten Kavaljer. Mejeriet upprätthöll sin produktion till 1969.

Säffles siloanläggning är en av Värmlands tre stora betongsilos för spannmål. Dess första del uppfördes av den lokala lantmannaföreningen 1944. Liksom mejerinäringens föreningar var lantmannaföreningarna en del av den svenska jordbrukskooperationen. Länsövergripande Värmlands Lantmän bildades 1904. Lantmannaföreningarna lät uppföra silos för uppsamling och vidare försäljning av medlemmarnas spannmål. Betongsilon introducerades under 1930-talet, men de flesta av Lantmännens stora siloanläggningar uppfördes under perioden 1940-1970. Säffles siloanläggning byggdes ut 1955 samt 1976 till en total lagringskapacitet på omkring 10 000 ton. Många av Lantmännens siloanläggningar lades i malpåse under 2000-talet, däribland silon i Säffle.

BEBYGGELSENS KARAKTÄR

Kvarteret Elektra präglas i sin södra hälft av den successiva tillväxten hos företaget Seffle Motorverkstad, med efterhand tillkomna byggnader eller tillbyggnader av befintlig bebyggelse. Tegel och puts är dominerande fasadmateriell och de låga, långsträckta fasaderna i rött tegel ansluter särskilt tydligt till det tidiga 1900-talets industriarkitektur. De parställda höga skorstenarna i tegel understryker den industriella prägel med fokus på denna tidsperiod.

Med sin industriarkitektur betyder kvarteret Elektra utmed Byälvens vatten mycket för intrycket av funktionellt blandad stadskärna och berättelsen om Sjöfjärdens industrihistoria.

Elektra 14, Seffle motorverkstad, gamla gjuteriet.

Kvarterets norra del domineras av Lantmännens stora siloanläggning. I kvarterets östra del finns det f d mejeriet. Lantmännens siloanläggning och mejeriet är båda tydliga representanter för modernismens epok, där mejeribyggnaden har ett närmast funktionalistiskt formspråk med sin strama lådform och långa fönsterband. Lantmännens silobyggnad är en tidstypisk representant för 1940-70-talens svenska silobyggande, som i sin tur vittnar om mekaniseringen och rationaliseringen inom jordbruket. Med sina råa betongfasader, de karaktäristiska runda lagringsfickorna och det intilliggande maskintornet är silorna karaktärsfulla, skulpturalt effektiva byggnadsverk som är lätta att identifiera.

VILKA TYPER AV KULTURMILJÖER ÄR DET?

- 1800-talets och det tidiga 1900-talets våg av industrialisering som lade grund för ortstillväxt och urbanisering.
- De alltmer rationaliserade och industrialiserade metoderna för hantering av jordbrukets produkter från tiden kring mitten av 1900-talet
- Den svenska jordbrukskooperationens byggnader.

LÄMPLIGA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Bland Seffle Motorverkstads byggnader bidrar särskilt tegelfasader och industriskorstenar till ett distinkt, tidsknutet industriellt formspråk. Hos Elektra 14 förstärker detaljer som äldre fönster också karaktären. Bebyggelsen inom fastigheten visar hur den tidiga industrin tog plats nära samhällets centrum. Genom sitt exponerade läge invid älven bidrar dessa byggnader på ett positivt sätt till den blandade staden som präglas av mötet mellan många funktioner. Att vårda och förtydliga detta formspråk är därför av betydelse.

Silobyggnaden och mejeriet är båda representanter för ett modernistiskt, funktionellt formspråk där särskilt silobyggnaden genom sitt exponerade läge berättar en tydlig historia om Säfte som väner nära jordbruksbygd. Silon är en monumentalbyggnad av annorlunda slag. Den är slätternas och kustorternas egen skyskrapa. De råa betongfasaderna och de rena formerna tillhör silobyggandets grundkaraktär och bör värnas.

**SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
BEBYGGELSE - DE TIDIGA INDUSTRIERNA**

KLASS 2

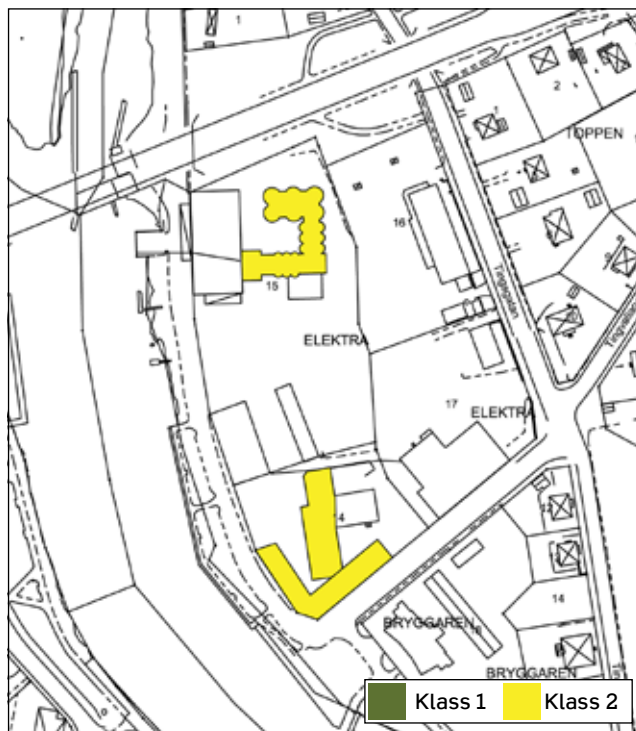
Elektra 14
Seffle motorverkstad, gamla gjuteriet
1919
Se även bild sidan 32.

Tänk särskilt på: Befintliga tegelfasader, rundbågade fönster med järnbågar, förhöjda gavelpartier samt industriskorstenar.

Elektra 14
Seffle motorverkstad, södra maskinhallen
1935 (omkring)
Seffle motorverkstad, ritkontor reservdelslager m m
1945 (omkring)

Tänk särskilt på: Den låga, långsträckt volymen, tegelfasaderna, de äldre spröjsade fönstren.

Elektra 15
Lantmännens silo
1944, 1955, 1976

Stortorget har omgestaltats flera gånger genom åren. När det s k Wiktorinska huset (höger i bild) tillkom vid sekelskiftet 1900 utgjorde det en viktig del av den moderna, påkostade putsarkitektur som skulle göra köpingen mer stadsmässig. Gatuhuset i kvarteret Mercurius (vänster i bild) tillhör Säfles äldsta bevarade större träfastigheter.

Den snabbt växande köpingen

KORT HISTORIK

Invid Sefflebron över Byälven hade under långliga tider hållits höstmarknader, men dessa upphörde under 1700-talet. Det blev anläggandet av Säffle kanal som gjorde att platsen på nytt hamnade i fokus. Den första permanenta handeln etablerades på 1860-talet efter det att den allmänna näringsfriheten införts 1864. Därmed stod det köpmän fritt att slå sig ned på valfri plats även utanför befintliga städer. År 1870 lär det ha funnits ett tiotal handlare och 46 hantverkare i Säffle. Kring samma tid flyttades marknaderna från Råglanda på Värmlandsnäs till Säffle, som alltså på nytt kom att bli marknadsplats. Bebyggelsen var ännu gles, men samhällsservice som läkare, apotek, post och telegraf etablerades redan på 1860-talet. Säffle köping bildades 1 januari 1882 och hade då officiellt 482 invånare.

Köpingen omfattade hemmanet Rolfserud samt delar av säterierna Säffle och Sund. Den första stadsplanen stod färdig året därefter, framtagen av en major Sparre. Det var en oregelbunden rutnätsplan vars struktur än idag i huvudsak utgör grunden för centrala Säffles gatunät och kvarter. Bostads- och affärshus framförallt i trä uppfördes och längs flera av huvudgatorna planterades trädalléer.

Årtiondena kring sekelskiftet 1900 var i hela landet en tid präglad av intensiv samhällsbyggnad med utgångspunkt i industrialiseringen. Så också i Säffle. Kring sekelskiftet började bebyggelsen anta stadens karaktär. De allra äldsta enkla trähusen uppförda 1860 och 70-talen revs eller kompletterades av mer stadsmässiga byggnader i puts- och tegelarkitektur. Till dessa hörde Viktorinska huset, Gillénska huset samt Wermlandsbankens fastighet, alla vid Stortorget. På västra sidan av staden tillkom vid denna tid bland annat Bäärnhjelmiska huset, Mattsonshuset och Höglundshuset i kvarteren Gärdet och Härden. Vid sekelskiftet hade köpingen omkring 1 000 invånare. Affärlivet var framför allt lokaliserat till östra delen av centrum med Stortorget som naturlig centralpunkt. Invigningen av Bergslagens Järnvägar underlättade samhällets fortsatta expansion. Järnvägsstationen blev en fokuspunkt i ortens västra del och Stationsgatan formades till en verklig hotellgata som hyste den tidens många resenärer.

Av det tidiga offentliga byggandet märks i stadsbildens framför allt ortens folkskola Västra skolan (1899, gymnastiksal från 1914) tingshuset (1902) samt gamla vattentornet (1914). Med vattentornets etablering

påbörjades också utbyggnaden av köpingens vatten-
nät. Senare under 1900-talet följde samrealskolan (1931)
samt polis- och brandstationen (1935).

1900-talets första årtionden innebar en fortsatt snabb tillväxt som satte avtryck i form av tidstypisk bebyggelse i trä och sten. Köpingens tillväxt mynnade ut i 1943 års samgående med resterande By socken, som man brutit sig loss från vid köpingsbildandet 1882. I och med detta fick man bland annat ökade möjligheter att stadsplanlägga de områden som vuxit fram utanför köpingens tidigare gränser. Beslutet innebar också att befolkningsantalet nästan fördubblades, vilket gjorde att många offentliga inrättningar blev otillräckliga och alltför smått tilltagna. Samgåendet med By socken bidrog till Säffles beslut 1948 att bilda stad, vilket sedan skedde 1951.

BEBYGGELSENS KARAKTÄR

Byggnaderna har i många fall en egen, individuell prägel samtidigt som gestaltningen vanligen knyter an till för tiden typiska drag. Puts- och tegelarkitekturen från det sena 1800-talet och början av 1900-talet har ofta detaljrikt gestaltade fasader med listverk, dekor och

Tingshuset från 1899 (vänster i bild) samt polis- och brandstationen från 1935 är två exempel på det offentliga byggandet i Säffle köping.

Flerfamiljshus, butiker och verksamhetslokaler växte fram i det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets Säfte. Typiskt för tiden byggdes såväl i puts och tegel som i trä. Särskilt putsarkitekturen var ofta detaljrikt gestaltad och förde stenstadens uttryck även till de mindre samhällena. Billerudsgatan med kvarteret Härden och en skymt av kvarteret Städet.

markerad takfot. Fasaderna är en tydlig del av gestaltningen med puts som kan vara slät, tegelimiterande (kvadernmurning) eller grovt spritputsade. Tegelfasader kan vara utförda av olika former av påkostat fasadtegel

eller ett traditionellt murtegel, eventuellt kompletterat av dekortegel i annan kulör.

Träarkitekturen från samma tid kan på motsvarande sätt vara detaljrikt utformad med inslag av olika fasadpanel, rikt dekorerade fönsteromfattningar och sirliga balkonger, men också ha ett enklare, mer nedtonat uttryck.

Balkonger och fönsteromfattningar ansluter till det detaljrika utförandet. Det sena 1800-talet var en stilblandningarnas tid. Att inkludera ett eller flera torn i byggnaden blev allt mer populärt. Uppskjutande frontespispartier kan också utgöra viktiga delar av karaktären. Tomterna får ofta en sluten karaktär där huvudbyggnaden är ett gatuhus med huvudfasaden längs med gatan. Innanför gatuhuset möter en gårdsmiljö med ett eller flera gårdshus. Gårdsmiljöerna präglades av funktionella, grustäckta ytor snarare än grönskande trädgårdar. De framväxande institutionsbyggnaderna från tiden kring sekelskiftet 1900 utförs som påkostade märkesbyggnader, symboler för den växande köpingen. Material och karaktärsdrag utgår från tidens övriga stenstadsarkitektur, men gestaltningen är som regel mer expressiv, materialvalen mer exklusiva, hantverket och detaljeringsgraden särskilt genomarbetade. De olika byggnadskategorierna som skolhus och tingshus knyter an till tidens respektive byggtradition för den aktuella byggnadstypen.

SÅ BYGGDE MAN I TRÄ

En checklista att utgå från vid hantering av flerfamiljs- och butikshus uppförda under 1800-talets senare del och det tidiga 1900-talet.

- Socklarna är utförd i huggen natursten
- Fasaderna är utförda i stående och/eller ligande spontad panel
- Våningarna avdelas i fasad av horisontella våningsband av profilerade listverk
- Fönstren är utförda i trä och har en traditionell sexdelad spröjsning eller korspostspröjsning
- 1800-talets hus saknar ofta balkonger. Det tidiga 1900-talets hus har ofta balkonger i dekorativt utfört smide.
- Taken är mestadels utförda i falsad plåt.
- Skorstenarna är utförda i tegel och har utkrängande krön.

Bland institutionsbyggnaderna finns ofta även i de mindre städerna exempel på verk utförda av samtidens mer kända arkitekter. I Säffle framträder särskilt arkitekt Ernst Torulf med ritningar till Billeruds huvudkontor (1917), samrealskolan (1931) samt polis- och brandstationen (1935). Den välkände arkitekten Ivar Tengbom utförde skissen till gamla vattentornet (1914), en skiss som sedan slutfördes av arkitekt Gerdt Stendahl. Gamla vattentornet i Säffle uppvisar även stora likheter med Trelleborgs gamla vattentorn som stod färdigt 1912 efter ritning av Tengbom. I samband med gamla vattentornet i Säffle förekommer också den namnkunnige arkitekten Cyrillus Johansson, som ritade nyutformningen av dess övre del i samband med cisternbytet 1944.

Den bevarade centrumnära villabebyggelsen utgör exempel på den tidiga, mer öppna tomtstruktur där trävillan omgiven av trädgård och gårdsbebyggelse utgjorde huvudelement. I Säffle har tidigare funnits ytterligare exempel på villor av högreståndskaraktär i det vi idag betecknar som stadskärnan. Exempel på detta är doktorsbostaden vid Kungsgatan-Västra Storgatan med tillhörande stor trädgård. Förutom kanalvillorna utgörs idag stadskärnans enda villa av liknande format av Silvénska villan, som har höga arkitektoniska värden med utgångspunkt i nationalromantiken. Silvénska villan kan också knytas till stråket av stora, förnäma villor anlagda utmed Byälvens östra strand söder om stadskärnan.

VILKA TYPER AV KULTURMILJÖER ÄR DET?

- Träarkitekturen hos det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets bostads- och affärsbebyggelse med gatuhus och gårdsmiljöer
- Stenstadsarkitekturen hos det sena 1800-talets och det tidiga 1900-talets bostads- och affärsbebyggelse med gatuhus och gårdsmiljöer
- De stadsmässiga institutionsbyggnaderna från tiden kring sekelskiftet 1900 och under 1900-talets första decennier.
- Kvarvarande villor som minner om en öppen kvartersstruktur där villan var tomtens huvudbyggnad.

LÄMPLIGA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Den snabbt växande köpingens bebyggelse uppförd under 1800-talets senare del och 1900-talets första årtienden karaktäriseras i hög grad av hantverksmässighet, omsorgsfulla materialval och ett detaljutförande som gör varsamheten mot de ursprungliga delarna viktig. Institutionsbyggnaderna utgör som regel i hög grad unika byggnadsverk med stort symbolvärde i ett lokalt perspektiv. Hit räknas också byggnader som Billeruds huvudkontor och Silvénska villan. Flerfamiljs- och affärs- husen är istället snarare tidstypiska representanter, variationer på ett grundtema med flera exempel.

Viktigt är att ha ett helhetsperspektiv på tomterna, där också utformningen av staket, grindar samt trädgårdar och vegetation med historisk koppling ses som viktiga delar av miljön. Inte minst viktiga är de äldre gårdshusen. Tillsammans med stadskvarterens gatuhus bildar gårdshus en helhetsmiljö som kan betyda mycket för

Kring sekelskiftet 1900 blev köpingen mer stadsmässig. De öppna tomter med villa i centrum av en generös trädgård (Gärdet 11, överst) fick allt mer konkurrens från den slutna tomtens effektivare nyttjande av ytan. Slutna gårdsmiljöer skapades bakom gatuhus lagda i linje med trottoaren (Telegrafan 10, underst). Både villatomten och den slutna tomten kan vara spännande miljöer med stora värden för dagens stad!

berättelsen om staden och bidra starkt till upplevelsen av en varierad, intressant centrummiljö.

De gårdshus som finns kvar idag utgör värdefulla dokument som minner om en tidigare vanlig tomtdisposition. Gårdshusen har traditionellt nyttjats för en mängd ändamål, alltifrån förvaring av olika slag till boende. Gårdshus och innergårdar utgör resurser för Sjöfles stadskärna och bör värnas på ett medvetet och samlat sätt. Även gårdshus knutna till bebyggelse av villakarakter har stor betydelse för upplevelsen av en helhetlig miljö med historisk förankring.

SÅ BYGGDE MAN I PUTS OCH TEGEL

En checklista att utgå från vid hantering av flerfamiljs- och butikshus uppförda under 1800-talets senare del och det tidiga 1900-talet.

- Socklarna är utförda i huggen natursten.
- Fasaderna har en dekorativ utformning. Till de putsade fasadernas gestaltning hör pilastrar, hörnkedjor, markerade fönsteromfattningar, fält dekorerade med reliefmotiv samt breda våningsband med fält avdelade av listverk.
- På putsade fasader har olika delar ofta olika ytstruktur eller gestaltning. Bottenvåningen utförs ofta i stenimiterande puts (kvadernurning) eller spritputsas, medan de övre våningarna inte betonas lika starkt utan kan ha slät puts.
- Fasader i tegel är dekorativt utformade på liknande sätt som putsfasaderna. Tegel av olika kulör kan dessutom användas i dekorativt syfte.
- Fönstren är utförda i trä och har ofta korspostindelning.
- Balkongerna tillhör det dekorativa uttrycket och är utförda med konstfulla smidesfronter och konsoler.
- Takfoten är ofta markerad genom ett horisontellt fält och/eller profilerade listverk. Tandsnitt kan också förekomma i anslutning till takfoten.
- Frontespiser, frontoner, mindre takkupor samt hörntorn utgör ofta tydliga delar av exteriörgestaltningen.
- Taken är mestadels utförda i falsad plåt.
- Skorstenarna är utförda i tegel och har utkragande krön.

**SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
BEBYGGELSE - DEN SNABBT VÄXANDE KÖPINGEN**

KLASS 1

**Domaren 1
Säffle tingshus
1902**

Ludvig Bäärnhelm / A. Collin

Tingshusets karaktär av offentlig institution från tiden kring sekelskiftet 1900 är mycket tydlig med en högtidlig och påkostad karaktär. Byggnaden uppvisar prov på sekelskiftets tendens till stilblandningar. Tingshuset visar hur offentliga institutioner och samhällsservice vid denna tid centraliserades till den växande centralorten.

Viktiga egenskaper: Den symmetriska dispositionen med trappgavlar och klocktorn, sockeln i natursten, fasadens materialbehandling med fält av spritputs samt band, omfattningar och avslut i ljus slät puts och rött tegel. Fönster i trä, falsat plåttak samt klocktorn klätt med kopparplåt.

Viktiga befintliga delar: sockeln i natursten, fasadteget, staketomgårdningen

Domaren 1, Säffle tingshus

Enbusken 1, f d Säffle samrealskola, Sundsborghsskolan

Viktiga egenskaper, bibygnad: Utförande och materialval som helt ansluter till huvudbyggnaden.

Viktiga befintliga delar, övrigt: Tomtens omgärdning med järnstaket, delvis på stensockel.

Befintligt skydd i detaljplan: Skyddsbestämmelse, huvudbyggnad. q1: Byggnaden får ej rivras. q2: Byggnadens exteriör får inte förvanskas och ska bevaras i ursprungligt skick, med särskilt avseende på de branta trappgavlarna, klocktornet, de geometriskt indelade fasaderna med rundbågade fönster och dess indelning, fasad av tegel och puts samt naturstenssockeln.

**Enbusken 1
f d Säffle samrealskola, Sundsborghsskolan
1931**

Ernst Torulf

Huvudbyggnaden har en påtaglig offentlig karaktär och är utförd som monumental "bildningsborg" med tydligt klassicistiska drag. Arkitekt Ernst Torulf var under 1900-talets första decennier en av Sveriges mer bemärkta arkitekter. Inte minst är Torulf känd för stora monumentalbyggnader med en tung, högtidlig karaktär och fasader gärna i puts eller mörkt tegel.

Viktiga egenskaper: Byggnadens rena, något slutna och strama volym. Klassicistiska drag i form av huvudentréns högresta tempelgavelmotiv samt de putsade fasaderna med inslag av försänkta rundbågefält och cirkulära medaljongfält. Den rustika stensockeln samt huvudentréns trappa i sten. Betonade fönsteraxlar med (mestadels) sexdelade fönster i trä där fönsterhöjden också avspeglar de olika byggnadsdelarnas funktion.

Tak täckt av enkupigt rött lertegel med takavvattnings- och skorstensinklädning av kopparplåt.

Viktiga befintliga delar: stensockel, lister och bleck i kopparplåt, fasadens klocka samt entréns plakett i sten "Säffle samrealskola".

Befintligt skydd i detaljplan: Varsamhetsbestämmelse k1: Fasaden ska vara putsad och med färgsättning som den ursprungliga. Taket ska beläggas med tegelpannor alternativt falsad plåt. Skyddsbestämmelse q1: Byggnaden får inte rivras. Byggnaden omfattas av särskilt skydd (PBL 8:14) och ska underhållas så att dess värden bevaras. q2: Fönstersättning, takvinkel, entrépartiet och den indragna övre våningen ska bevaras.

**Fogden 12
1907**

Alfred Nordström

Byggnaden representerar formglädjen inom villabyggnaderna kring sekelskiftet 1900 med stort inslag av vinkelbyggda delar, torn och glasverandor.

Viktiga egenskaper: Sockeln i natursten. Delvis liggande, delvis stående spontad fasadpanel med inslag av profilerade listverk. Fönstren med sin varierade spröjsning, de dekorativt utformade dörrarna. Tornets klockformade tak täckt med falsad plåt, gavlarnas små avvalmningar samt dekor i gavelpetsarna.

Viktiga befintliga delar: sockeln i natursten, fasadpanelen, fönstren med omfattningar, entrédörrarna, tornets falsade plåt.

Gärdet 1 1907

Huvudbyggnaden representerar formglädjen inom villabyggnadet kring sekelskiftet 1900 med stort inslag av vinkelbyggda delar, torn och glasverandor. Ett tydligt kulturhistoriskt värde kan också knytas till trädgårdens karaktär.

Viktiga egenskaper, huvudbyggnad: Sockeln i natursten, den spontade liggande fasadpanelen med inslag av stående panel samt horisontella profilerade listverk. Fönster i trä huvudsakligen med korspostdelning. Dekorativt utformade delar och detaljer i form av fönsteromfattningar samt gavelfronter med tornspira, lövsågeridekor och snidade konsoler i trä, balkongräcke i smide, entrédörr med utsirat entrétak. Takets täckning av falsad plåt samt torntakets täckning med fjällplåt och taktegel.

Viktiga befintliga delar, huvudbyggnad: Fasadpanelen, fönstren och lövsågeridetaljerna. Verandans järnräcke, tornspiran samt de bevarade dekorativt utformade delarna av takavvattningen.

Viktiga egenskaper, gårdshus: Locklistpanelen, pulpetaket, den från huvudbyggnaden avvikande färgsättningen.

Viktiga befintliga delar, gårdshus: Garageportar, dörrar och fönster.

Viktiga egenskaper, övrigt: Tomten med variationsrik trädgårdsanläggning. Tomtomgårdningen i form av trästaket på stensockel.

Gärdet 7 1902

Byggnaden representerar stenstadens stadsmässiga tegelarkitektur med rikt arbetad dekor.

Viktiga egenskaper: Fasaden i rött tegel med framträdande inslag av dekor i gult tegel. Den tydliga huvudfasaden mot gatan med sin symmetriska disposition. Sockeln i natursten, fönster i trä med korspostindelning, falsat plåttak.

Viktiga befintliga delar: Fönster, balkong med dekorativ front och konsoler i järn.

Gärdet 11 1888

Tomt och huvudbyggnad representerar den öppna, villabebyggda tomtstruktur som tidigare var vanlig i stadskärnan. Ett tydligt kulturhistoriskt värde kan också knytas till trädgårdens karaktär.

Fogden 12

Gärdet 1, huvudbyggnad samt gårdshus

Viktiga egenskaper: Locklistpanelen och fönstren i trä med korspostdelning. Tak med stort takutsprång, taktäckning av tvåkupigt rött lertegel, skorstenar med utkragande krön.

Viktiga befintliga delar: Fasadpanel, fönster samt profilerade fönsteromfattningar, entrédörr.

Viktiga karaktärdrag, övrigt: Tomten med variationsrik trädgårdsanläggning inklusive grusgångar, grind med grindstolpar, stora uppväxta ädellövträd.

**Gärdet 12
1902**

Byggnaden är ett exempel på stenstadens stadsmässiga putsarkitektur med enkel men genomarbetad karaktär.

Viktiga egenskaper: Putsade fasader med bottenvåning av kvaderindlad puts som rusticerats genom spritputsning och övre våning av slät kvaderindlad puts. Våningsavskiljande profilerade horisontallister samt hörnpilastrar. Naturstenssockel. Korspostindelade fönster i trä. Markerad takfot, tak täckt av falsad plåt.

Viktiga befintliga delar: Fönster, hörnentrédörr, balkong med räcke och konsoler i dekorativt utformat smide.

**Hyttan 3
1899**

Huvudbyggnaden representerar stenstadens stadsmässiga putsarkitektur och utgör en viktig karaktärsbyggnad vid Stortorget, med visuell betydelse för såväl torgmiljön som miljön längs Östra Storgatan. Byggnaden har delvis förenklats vid olika renoveringar. Exempelvis har frontespisutsmyckningar avlägsnats, fasadputs förenklats och tornspirans dekorativa avslut tagits ned.

Gårdshuset representerar den slutna tomtens gårdsbebyggelse med tydlig karaktär av lagerbyggnad som berättar om stadskärnans handelsverksamhet. Som ett av relativt få bevarade gårdshus lämnar byggnaden ett viktigt bidrag till en rik och varierad stadsmiljö.

Viktiga egenskaper, huvudbyggnad: Bottenvåning av kvaderindlad puts som rusticerats genom spritputsning samt övervåningar av slät puts (ursprungligen kvaderindlad). Våningsavskiljande profilerade horisontallister samt hörnpilastrar. Risaliter krönta av frontonmotiv på båda huvudfasaderna. Hörntorn dekorerat med maskaronger i form av lejonhuvud. Fönster i trä, huvudsakligen med korspostdelning. Profilerade och dekorerade fönsteromfattningar, delvis krönta med tempelgavelmotiv. Balkonger med rikt dekorerade fronter samt konsoler i

1. Gärdet 7 2. Gärdet 11, 3. Gärdet 12 4. Hyttan 9

järn. Tak täckt med falsad plåt, äldre takkupor. Torn tak täckt med fjällplåt.

Viktiga befintliga delar, huvudbyggnad: Balkongfronter samt konsoler i järn, tornets fjällplåt.

Viktiga egenskaper, gårdshus: putsad fasad, hissluckor i trä under förhöjd takfot, profilerad takfot, pulpettak.

Viktiga befintliga delar, gårdshus: äldre luckor.

Hyttan 9

1918

August Andersson

Ursprungligen trädgårdsmästarebostad till Silvénska villan. Uppfört i en våning med faluröd träpanel. Nuvarande karaktär med oljemålad panel från 1920-talet.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten, stående lockpanel, småspröjsade fönster i trä, förstukvist med räcke i trä, brutet tak täckt med rött tvåkupigt tegel

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fönster, taktegel.

Härden 1

1902

Gårdshus

Byggnaden representerar tegelarkitekturen kring sekelskiftet 1900 samt stadskärnans gårdshus. Den starkt dekorativa gestaltningen berättar om ett exponerat läge där gårdshuset intog en visuellt lika framträdande roll som tomtens huvudbyggnad.

Viktiga egenskaper: Fasadens indelning i fält med slät puts, spritputs och kvaderfältindelad puts i kombination med detaljer i rött tegel. Gavelns tydliga gestaltning som symmetriskt anlagd huvudfasad, betonad genom sin uppdragning ovanför takvinkeln. Tak täckt med svartmålad falsad plåt, skorstenar med utkragande krön.

Viktiga befintliga delar: Fönster, garageportar samt entrédörr mitt på fasad mot gården.

Härden 5

1901

Byggnaden representerar stenstadens stadsmässiga, rikt dekorerade putsarkitektur. Genom dekoren betonas gatusidan särskilt som byggnadens tydliga huvudfasad.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten. Fasad i kvaderfältindelad puts samt dekor i form av våningsband försedda med detaljrikt mönstrade reliefer samt fältindelning (gördelband) och små, cirkelrunda fönster

Hyttan 3, huvudbyggnad (överst), Härden 1 (underst)

under takfot. Fönsteromfattningar i relief samt på övre våningen fält med detaljrikt mönstrade reliefer ovan fönster. Markerad takfot försedd med konsolmotiv. Centralt belägen, volut- och pilasterinramad fronton. Tak täckt med falsad galvaniserad plåt, skorstenar med utkragande krön.

Viktiga befintliga delar: sockel i natursten, putsreliefer

Härden 6

1885

F d Jakobssons sängfabrik

Byggnaderna representerar den stadsmässiga träarkitekturen i form av flerfamiljshus från 1800-talets senare del.

Härden 5

Härden 6

Viktiga egenskaper: Spontad liggande fasadpanel med våningsavskiljande listverk. Fönster i trä med korspostdelning eller småspröjsade samt enkelt dekorsågade fönsteromfattningar. Brutet tak täckt med falsad plåt (f d fabriksbyggnaden).

Viktiga befintliga delar: Fasadpanel, fönster med omfattningar, entrédörrar.

Kvarnen 9
1916
Arvid Bjerke
Silvénska villan

Ursprungligen bostad för skeppsredare Silvén. Silvénska villans arkitekt Arvid Bjerke var en av de ledande arkitekterna i Göteborg, där han ritade såväl monumentalbyggnader som villor under inte minst 1910- och 20-talen. Senare kom Bjerke att bedriva egen arkitektverksamhet i såväl Paris som Stockholm.

Viktiga egenskaper, huvudbyggnad: Byggnaden har en nationalromantisk grundkaraktär med inslag av klassicistiska drag. Liknande drag förekommer hos Bjerkes göteborgsverk (t ex Carlanderska sjukhemmet). Tidstypisk är huvudbyggnadskroppens rena, blocklika volym samt det avvalmade taket med minimalt takutsprång och täckning av enkupigt rött lertegel. Strama fyr- eller sexdelade fönster i trä utan markerad omfattning hör till de drag som skulle komma att bli kännetecknande för 20-talsklassicismen. Till de nationalromantiska dragen hör den grova, råa stensockeln, huvudentréns portik, sydsidans burspråk samt loggians kraftiga träpelare. Den råa, materialäkta karaktären förstärks av den höga stengrunden hos parksidans terrasseringar och stora pergolaarrangemang.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fönster, portar/dörrar samt huvudentréns portik i sten. Burspråk med blyinfattade fönster, plåttäckningar i koppar, belysningsarmaturer, smidesräcken, snidade trästolpar.

Ett påtagligt kulturhistoriskt värde kan också knytas till trädgård samt de byggda strukturerna vid älvkanten.

Viktiga egenskaper, trädgård m m: Parken med fontändamm samt vegetation. Den kraftiga stenvallen mot älven med integrerat lusthus samt älvsidans skulpterade örn ska ses som del av miljön. Lusthuset i grovt huggna stenblock. De detaljrikt figursnidade träpelarna och det svängda pyramidtaget i trä knyter an till nationalromantiska ideal.

Viktiga befintliga delar, trädgård m m: Lusthusets naturstenskonstruktion samt snidade träfigurer, mur i natursten, skulptur i sten.

Merkurius 2
1886-1918
Bostadshus 1918, lagerbyggnad mot gatan 1890-talet, lagerbyggnad mot gården 1918, gårdshus 1918
 Handels- och bostadsfastighet med flera gårdshus för magasinering av varor. Fastigheten är av stor betydelse för miljön längs Perssons gränd. Helhetsbilden med bostadshus tillsammans med välbevarade bibyggnader

Kvarnen 9, Silvenska villan

1

2

med tydlig lagerbyggnadskaraktär är av stor betydelse för miljön i Perssons gränd.

Viktiga egenskaper, huvudbyggnad: Sockel i natursten, symmetriskt anlagd huvudfasad, stående fasadpanel i pärlspont med våningsavskiljande listverk. Fönster i trä med korspostdelning samt profilerade omfattningar. Dekorativt utformade taktassar, skorsten med utkragande krön.

Viktiga befintliga delar, huvudbyggnad: Sockel i natursten, fasadpanel, fönster samt fönsteromfattningar.

3

Viktiga egenskaper, magasinsbyggnad mot gården: Stående locklistpanel i trä, sexdelade fönster i trä, stora lastningsluckor i trä.

Viktiga befintliga delar, magasinsbyggnad mot gården: Fasadpanel, luckor, fönster

Viktiga egenskaper, gårdshus: Fasad delvis av slät panel i trä, delvis slätputsad. De många portarna i trä, det enkla pulpettakets täckt med tjärpapp.

Viktiga befintliga delar, gårdshus: Fasadpanel, portar

1. Mercurius 2, gårdsmiljön med gårdshus (vänster i bild) samt magasinsbyggnad mot gården (mitt i bild) 2. Mercurius 2, huvudbyggnad 3. Mercurius 2, magasinsbyggnad mot gatan

Viktiga egenskaper, magasinsbyggnad mot gatan: Tegelfasad med tandsnitt, fasaddisposition som minner om tidigare utseende med lastningslucka på andra våningen. Småspröjsade fönster med järnspröjs.

Viktiga befintliga delar, magasinsbyggnad mot gatan: Fasadtegel, järnspröjsade fönster, port på sidan åt norr.

Skalden 2
1897, 1904

Byggnaden representerar med sina två sammanbyggda delar träarkitekturen från tiden kring sekelskiftet 1900. Byggnadens karaktär har påverkats genom byten av fönster och dörrar men utgör genom övriga bevarade delar en viktig tidsmarkör utmed ett centralt stråk.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten, fasad av stående pärlspontpanel med våningsavskiljande profilerade listverk. Fönster i trä med korspostdelning, tak täckta med tvåkupigt rött lertegel eller eternitplattor, skorsten med utkragande krön.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadpanel, bevarade äldre fönster och fönsteromfattningar, bevarade äldre portar, stentrappor, balkong.

Sparta 5
1898

Byggnaden representerar trästadsarkitekturen i form av flerfamiljshus från tiden kring sekelskiftet 1900.

Viktiga egenskaper: Sockel av natursten, fasad klädd med stående pärlspontpanel samt dekor i form av våningsavdelande band. Hörnentré i avfasat hörn omgivet av dekorativa konsoler i trä. Fönster i trä med korspostdelning samt dekorativt utformade fönsteromfattningar och krön. Öppen veranda med dekorativt utformade stolpar i trä. Stora takutsprång, dekorativt utformade taktassar, tak täckt med falsad plåt.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadpanel, fönsteromfattningar samt övriga dekorativt utformade trädetaljer.

Sparta 9
1935
Gotthard Ålander

Byggnaden representerar den påkostade tjänstemannavillan. De exteriöra influenserna är snarare klassicistiska än inspirerade av den med byggtiden samtida funktionalismen.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten samt stentrappor, enlufts-fönster i trä, fönsterdispositionen i fasad, huvudfasadens entrétak, detaljer i smide samt kopparplåt, det branta takfallet.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, entrédörrar, entrétak, fönster, detaljer i smide samt kopparplåt.

Skalden 2

Sparta 5

Sparta 9

Sparta 11
1902

Byggnaden representerar sekelskiftets villabyggnade i trä, tjänstemanna- eller societetsvillan. Byggnaden har en nationalromantisk karaktär som genom den ursprungliga, ytterligare rikare detaljutsmyckningen var ännu mer utpräglad.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten, liggande träpanel, dominerande frontespiser, glasveranda, fönster med

Sparta 11

Strömmen 2

1935

Ernst Torulf

F d polis- och brandstation

Byggnaden utgör en viktig del av stadens offentliga byggande. Den är uppförd under den tidiga svenska funktionalismens tid, men med sin medvetna arkitektur snarare hemmahörande i en äldre arkitekturtradition. Ernst Torulf var under 1900-talets första decennier en av Sveriges mer bemärkta arkitekter. Torulf är känd för stora monumentalbyggnader med en tung, högtidlig karaktär och fasader gärna i puts eller mörkt tegel.

Viktiga egenskaper: Kompakt byggnadsvolym, tidigare funktion tydligt avläsbar genom slangtorn och portöppningar. Tunt putsad fasad, slangtorn med fasadparti i gult tegel, tak med utsvängd nederdel täckt med enkupigt rött lertegel, skorstenar klädda med kopparplåt, slangtornets takklot i kopparplåt.

Viktiga befintliga delar: Delar i kopparplåt, takteget. Fönster samt fönsterluckor i järn som minner om andra världskrigets skyddskrav.

Städet 10

1931

F d postkontor

Byggnaden representerar byggnationen för köpingens offentliga verksamheter samt ett bostadsbyggande med karaktärsdrag som närmar sig funktionalismens.

Viktiga egenskaper: Putsad fasad med få utsmyckande detaljer, enlufts-fönster i trä, enkla balkonger med gjuten platta och smidesräcke, markerad takfot samt tak täckt med enkupigt rött lertegel.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten med smidesjärn framför källarfönster. Fönster samt påkostad huvudentré med markerad omfattning samt omsorgsfullt utformat portarrangemang med klassicerande influens.

Städet 13

1917

Ernst Torulf

F d huvudkontor Billerud AB

Byggnaden har en medveten, omsorgsfullt genomarbetad gestaltning som domineras av klassicistiska drag med inslag av nationalromantik. Med sin karaktär, plats i stadsrummet och kopplingen till Billerud AB intar byggnaden platsen som en av stadens främsta symbolbyggnader.

Arkitekt Ernst Torulf var under 1900-talets första decennier en av Sveriges mer bemärkta arkitekter. Torulf är känd för stora monumentalbyggnader med en tung,

Strömmen 2, f d polis- och brandstation

Städet 10

småspröjsad övre del krönta av blomsterdekorerade fält, dekorativt utformade taktassar samt vindskivor, tak täckt av tvåkupigt rött lertegel

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadpanel, fönster, dekorativt utformade fönsteromfattningar, dörrar, vindskivor.

Städet 13, f d huvudkontor Billerud AB

högtidlig karaktär och fasader gärna i puts eller mörkt tegel. Byggnaden Städet 13 knyter med sin högtidliga monumentalkaraktär väl an till Ernst Torulfs arkitektoniska gärning.

Viktiga egenskaper: Övergripande symmetrisk disposition samt ordnade fönsteraxlar i två våningar. Huvudentrén med klassicistiska drag inklusive pilastrar och tandsnitt. Norrsidans mer nationalromantiskt influerade burspråk i trä. Glaserat grönt tegeltak som kröns av tornhuv med tornur.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, bevarade äldre fönster och portar, fönsterbleck i kopparplåt, entrépartiets balkongfront i järn, takets plåtavtäckningar i koppar, taktegel, tornhuv med tornur, trappor i sten med äldre trapppräcken, äldre belysningsarmaturer.

Viktiga befintliga delar, övrigt: Tomtens staketomgärdning i järn med stolpar i sten.

Säfle 3:2 1, järnvägsstation

Säfle 3:2 1

1879

Järnvägsstation, urspr. Bergslagernas Järnvägar

Byggnaden knyter helt an till tidens uppförande av stationsbyggnader för det hastigt expanderande järnvägsnätet. Järnvägsstationerna uppfördes ofta med utgångspunkt i typritningar. En ambition i tiden var att järnvägsstationen skulle kunna tjäna som förebild för stationssamhällets övriga byggnation. I sin gestaltning kom järnvägsstationerna att knyta nära an till tidens övriga institutionsbyggnader, exempelvis skolbyggnadet. På så sätt representerar byggnaden också en tidstypisk tegelarkitektur.

Viktiga egenskaper: Symmetriskt disponerad byggnadskropp, fasader i rött tegel. Dekor i form av gördelband, hörnkedjor samt gavelspetsar försedda med tandsnittsmotiv. Stickbågefönster i trä. Tak med stora takutsprång, täckt med falsad plåt. Takdel ovan perrong med bärande konstruktion av smäckert smidesjärn.

Viktiga befintliga delar: Smidesdelar, fasadtegel, fönsterbänkar i sedimentär sten.

Viktiga delar, övrigt: Frukträdgård med äldre äppelträd på fastighetens norra del invid järnvägsviadukten.

Säfle 6:4 1

F d Västra skolan, Trätäljaskolan (gymnastiksalen) 1914

Viktiga egenskaper: Den något slutna prägelns med speciell fönstersättning och varierade fönsterformer som berättar om ursprunglig funktion. Långsidornas stråvpelare samt huvudentrén på våning två med sin trappa, järnräcke och tunga, nationalromantiskt influerade entrétak.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadtegel, fönster, äldre portar, trappa med järnräcke, entrétakets stenstolpar.

Säfle 6:4 2

F d Västra skolan, Trätäljaskolan

1899

Andreas Collin / Alfred Collin

Byggnaden representerar sekelskiftets stadsmässiga folkskolor, vilka utgjorde en del av uppförandet av offentliga institutioner i de växande samhällena. Arkitekturen var i regel påkostad, ofta med en både monumental och dekorativt utformad karaktär. Med sitt läge på Trätäljakullen utgör Västra skolans huvudbyggnad närmast ett landmärke i staden. Gamla vattentornet och de två skolbyggnaderna utgör en tydlig samlad miljö av karaktärsskapande historisk bebyggelse.

Säfle 6:4 1, Västra skolan gymnastiksalen

Säfle 6:4 1, Västra skolan (Trätäljaskolan)

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten, symmetrisk fasaddisposition och ordnade fönsteraxlar i två våningar. Rött tegel med inslag av horisontallinjer samt fönsteröverstycken i gult tegel, breda putsade horisontalband. Markerade gavelknutar med små pyramidkrön, mittrisalit med stor frontespis. Stickbågefönster i trä. Dekorativt utformade takkupor, gavelpetsar som kröns av trappgavelmotiv. Tak täckt med falsad plåt.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadtegel, dekorativt utformade takdelar.

Säffle 6:47

1875 (omkring)

Länsmansgården

Bostad för länsman O W Lind från 1882. Senare bostad för länsman C F Noréus. Byggnaden representerar villabyggnandet vid 1800-talets andra hälft i trä samt tjänstemanna- eller societetsvillan. Karaktären har delvis förändrats, framför allt genom att glasverandans fönster bytts ut och delvis ersatts med träpanel.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten, stående profilerad locklistpanel, fönster i trä dels med korspostdelning, dels med tidstypisk dekorativ krysspröjs. Kraftiga, profilerade fönsteromfattningar krönta antingen av triangulära fält med reliefdekor eller dekorativt sågade överstycken. Öppen veranda mot älven med dekorativt räcke och dekorativa detaljer kring takutbyggnaden. Tak täckt med falsad skivplåt.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadpanel, fönster, fönsteromfattningar, äldre dörrar. Bärande stolpar samt dekorativt utformade delar till öppen veranda.

Befintligt skydd i detaljplan: q1: Särskilt värdefull byggnad som inte får rivas. q2: Naturstensgrunden och de bearbetade träfasaderna ska bevaras. k1: Fönster ska till form, material, indelning, proportioner och placering vara lika ursprungliga. Taket ska utgöras av plan plåt i form av skiv- eller bandtäckning. Generellt gäller att underhåll och renovering ska ske med ursprungliga material, kulörer och arbetstekniker.

Säffle 6:6

Metodistkyrkan

1880

Johannes Wiel

Byggnaden representerar på ett tydligt sätt det sena 1800-talets frikyrkorörelse i Sverige, däribland metodistkyrkan som etablerades 1868. I sin ursprungliga form utan torn utgjorde byggnaden med sin enkla grundform och därtill de höga spetsbågade fönstren och ett i övrigt sakligt utförande utan påtagliga dekorativa utsmyckningar ett typiskt exempel på sin tids kapellbyggande.

Säffle 6:47, Länsmansgården

Säffle 6:6, metodistkyrkan

Johannes Wiel var ingenjör och församlingsmedlem i Metodistkyrkan. Han var son till patron Wiel, Säffle gård, som också skänkte kyrkotomten. Byggnadens torn tillkom 1916.

Viktiga egenskaper: Sockel i natursten, byggnadsvolymen, fasad av stående spontad träpanel, fönsterdispositionen, spetsbågade småspröjsade fönster i trä, tak täckt med falsad skivplåt.

Viktiga befintliga delar: Fasadpanel, fönster samt fönsterbleck, fönsteromfattningar.

Befintligt skydd i detaljplan: Q: skall utgöra reservat för befintlig kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (refererar till äldre lagstiftning).

Telegrafan 10

1910-talet

Gårdshus

Byggnaden representerar det tidiga 1900-talets gårdsbebyggelse med ett många gånger både intensivt och blandat nyttjande. Som ett av relativt få bevarade gårdshus lämnar byggnaden ett viktigt bidrag till en rik och varierad stadsmiljö.

Telegrafan 10, gårdshus

Telegrafan 11, gårdshus

Viktiga egenskaper: Byggnadsvolymen, liggande sponstad träpanel, fönster med varierande format och delning korspost/sexdelad. De enkla dörrarna och det utbyggda garageutrymmet, pulpettakets täckt med falsad galvaniserad plåt.

Viktiga befintliga delar: Fasadpanel, dörrar, fönster.

Telegrafan 11

1899

Gårdshus

Byggnaden representerar den slutna tomtens gårdsbebyggelse med ett många gånger både intensivt och blandat nyttjande. Som ett av relativt få bevarade gårdshus lämnar byggnaden ett viktigt bidrag till en rik och varierad stadsmiljö.

Viktiga egenskaper: Byggnadsvolymen, liggande sponstad träpanel, enkla portar samt utbyggda garageutrymmen, pulpettak.

Viktiga befintliga delar: Portar, fönster.

Trätälja 3

1904

I-G Johansson

Byggnaden representerar den stadsmässiga träarkitekturen i form av dekorativt utformade flerfamiljshus från tiden kring sekelskiftet 1900. Trätälja 3 är ett av de bäst bevarade äldre trähusen utmed stadskärnans centrala stråk.

Viktiga egenskaper: Stående pärlspontpanel i fasad, våningsavskiljande profilerade listverk. Fönster i trä med korspostdelning. Kraftiga fönsteromfattningar med dekorativ utformning. Smäckert dekorativa balkongfronter och konsoler i järn. Tak täckt med falsad plåt, stådrännor.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadpanel, fönsteromfattningar, äldre portar, balkongfronter och balkongkonsoler.

Trätälja 4

1909

Huvudbyggnaden representerar den stadsmässiga träarkitekturen i form av dekorativt utformade flerfamiljshus från tiden kring sekelskiftet 1900. Trätälja 4 är ett av de bäst bevarade äldre trähusen utmed stadskärnans centrala stråk.

Gårdshuset representerar den slutna tomtens gårdsbebyggelse med ett många gånger både intensivt och blandat nyttjande. Som ett av relativt få bevarade gårdshus lämnar byggnaden ett viktigt bidrag till en rik och varierad stadsmiljö.

Viktiga egenskaper, huvudbyggnad: Stående pärlspontpanel i fasad, våningsavskiljande profilerade listverk. Fönster med korspostdelning. Kraftiga fönsteromfattningar med dekorativ utformning. Brutet tak täckt med falsad plåt.

Viktiga befintliga delar, huvudbyggnad: stensockel, fasadpanel, fönsteromfattningar, balkongfront.

Viktiga egenskaper, gårdshus: Byggnadsvolymen samt pulpettakets. Fasad klädd med locklistpanel samt inslag av putsad fasad, sexdelade fönster i trä, oregelbunden fönstersättning, förekomsten av såväl bostadsdörrar inklusive förstukvist och gjutna trappor som enkla portar i trä och täckt källarnedgång med träluckor.

Viktiga befintliga delar, gårdshus: Fasadpanel, bevarade äldre fönster, bevarade äldre portar.

1-2. Trätälja 3 3. Trätälja 4, gatuhus 4. Trätälja 4, gårdshus

Trätälja 5, biografen Saga

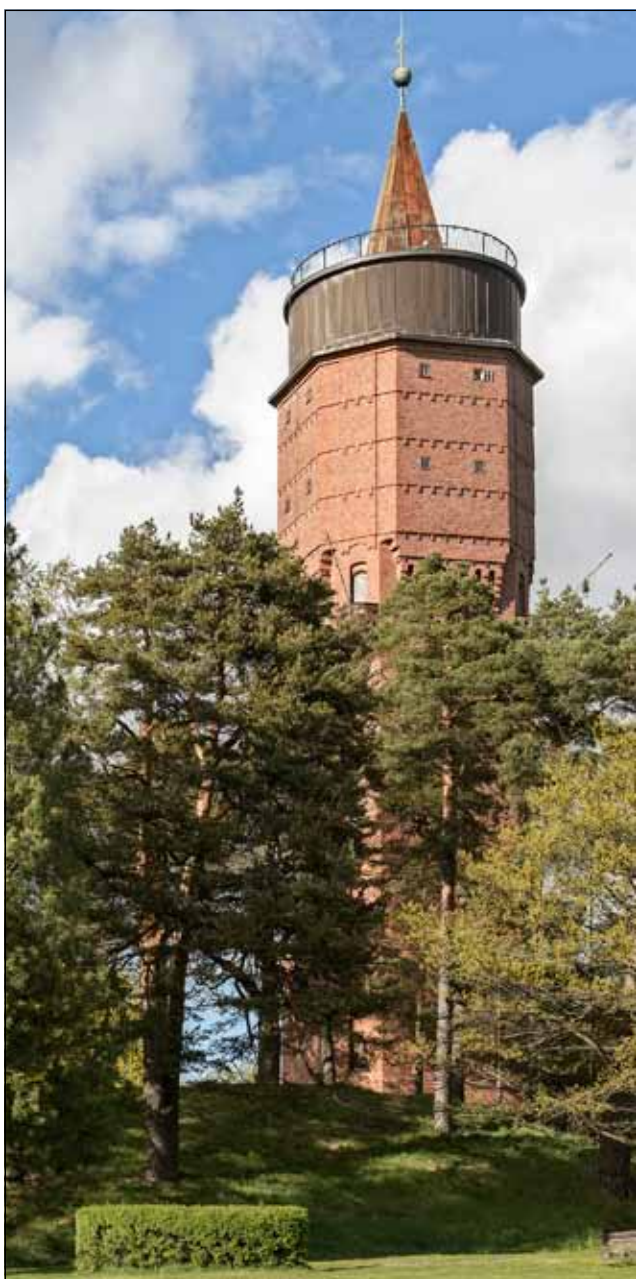
Trätälja 5
Biograf Saga
1920

Anders Nilsson

Ursprungligen biograf Cosmorama. Senare biograf Saga. Genom åren också möteslokal använd i en mängd olika sammanhang. Byggnaden är en tidstypiskt gestaltad biograflokal med klassicistiska drag. Entrén präglas däremot av 1950-talets formspråk.

Viktiga egenskaper: Asymmetrisk huvudfasad samt något indragen tredje våning, småspröjsade fönster i trä, vissa fönster med dekorativt formad småspröjsning. Indragen huvudentré med utskjutande entrétak, tak täckt med tvåkupigt rött lertegel.

Viktiga befintliga delar: Fönster, äldre portar, neonskylt "Saga", huvudentrés portar samt omgivande träpanel

Trätälja 12, gamla vattentornet

Trätälja 12
1914

Gamla vattentornet

Gerdt Stendahl efter skiss av Ivar Tengbom

Cyrellus Johansson (omgestaltning för ny cistern 1944)

Gamla vattentornet är Säfles kanske främsta landmärke. Byggnaden representerar det offentliga byggandet i det tidiga 1900-talets växande urbana samhällen samt en tidstypisk teknisk utveckling med etablering av kommunala vattenledningsnät. Tidens offentliga arkitektur var i regel påkostad, ofta med en både monumental och dekorativt utformad karaktär. Vattentornen utgjorde viktiga symbolbyggnader, vilka dels tack vare sin funktion i sig var höga byggnader, dels fick höjdlägen vilket ytterligare underströk deras roll som landmärken.

Sedan ombyggnaden med en större vattencistern 1944 avslutas vattentornet i topp av en rät cylinderform krönt av en spira i kopparplåt. Cyindern som ursprungligen var klädd med gult tegel är numera omklädd med kopparplåt.

Viktiga egenskaper: Nationalromantisk influens med prägel av ett slutet borgtorn. Grovhuggen naturstenssockel, dekorativt gestaltad tegelfasad med konsolmotiv och horisontalband med tandsnittsmönster i anslutning till vattencisternen. Kvadratiska miniatyrfönster i trä, små rundbågade fönster i trä, balkongavsatser i hörn med balkongfronter i smidesjärn. Tak och takspira täckta med falsad plåt.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadtegel, fönster samt fönsterbleck i kopparplåt, balkongfronter.

**SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
BEBYGGELSE - DEN SNABBT VÄXANDE KÖPINGEN**

KLASS 2

*Som utgångspunkt för varsamhet ("Tänk särskilt på")
tjänar kulturmiljöprofilens förteckning över vanliga
karaktärsdrag. Se sidorna 36 respektive 38.*

Fogden 3
1887
Huvudbyggnad samt gårdshus

Fogden 4
1913
Alfred Nordström
Huvudbyggnad samt gårdshus
Tänk särskilt på: Jugendinspirerade dekorativa trädetaljer vid fönster samt kring entréer.

Gärdet 3
1904

Gärdet 6

1898

F d Centralhotellet. Sedan 1927 Odd Fellow-logen.

Mercurius 6

1911

Anders Nilsson

Ursprungligen andelsmejeri, från 1941 mjölkbar, från 1962 Säfte värdshus

Härden 1

1902

Ludvig Bäärnhelm

Huvudbyggnad (gårdshuset se klass 1)
Ursprungligen kontor för Billerud AB

Mercurius 8

1878,1879 (troligen)

Kvarnen 3

1904

Från 1916 Wermlands Enskilda Bank

Smedjan 4

1923

Alfred Nordström

Städet 10
Anders Lindström
1893

Telegrafan 10
1914
J S Wahlström

Telegrafan 11
1896
A G Kihlström
Postkontor 1896-1932, telegraf 1896-1960-talet

Stadshus (överst) samt ett omfattande bostadsbyggande (underst) var viktiga delar av 1950- och 60-talens omgestaltning av stadskärnan.

Ny stad i rött tegel: modernism och stadsomvandling

KORT HISTORIK

Under 1900-talets första del rörde sig allt fler människor från landsbygden till tätorterna med dess arbetstillfällen. Behovet av bostäder växte. Under 1930- och 40-talen var bostadsbyggandet i centrala Säffle relativt lågt. Med tiden blev trångboddhet och bostadsbrist vanligare. I och med Säffle köpings samgående med By socken 1943 och beslutet att bilda stad 1948 hade såväl tätortens bostadsbehov som behov av lokaler för kommunal administration och samhällsservice ökat. I Sverige hade en allt tydligare vision om det svenska välfärdssamhället vuxit fram sedan 1930-talet. För att förverkliga ett sådant samhälle spelade bostadsbyggandet en central roll. Tiden hade allt mer sprungit ifrån det befintliga bostadsbeståndet, vilket av samtiden upplevdes som föråldrat. I Säffle saknade 1945 fyra av fem lägenheter badrum, hälften saknade centralvärme eller WC i huset och mellan 20-25% av lägenheterna saknade vatten och avlopp.

Utgångspunkterna för Säffles efterkrigstidsutveckling drogs upp i den generalplan som låg färdig 1952. Generalplanen tog fasta inte minst på det bedömda stora behovet av nya bostäder. Man slog fast, att omkring 1 150 nya lägenheter behövde byggas fram till år 1970. Dessa skulle i första hand uppföras i stadskärnan, som skulle förtätas och göras mer stadsmässig med trevånings hus för bostäder, handel och kontor.

En omfattande omdaning av stadskärnan inleddes vid början av 1950-talet och pågick framför allt till mitten av 60-talet. En avgörande roll i stadsomvandlingen spelade Säffles 1949 tillträdde stadsarkitekt Carl Waldenström, som också drev Waldenströms arkitektkontor. Kontoret gestaltade merparten av det som byggdes i stadskärnan under denna tid. De flesta byggprojekt under den här perioden uppfördes av någon av stadens två stora byggmästare Eric Carlsson och Arvid Nilsson. Åren 1950-1960 tillkom 900 nya lägenheter i Säffle, till stor del i stadskärnan samt i det centrumnära flerfamiljshusområdet Vallen vid Karlstadsvägen.

En central och pådrivande faktor bakom det intensiva byggandet av stadskärnans nya bostads- och affärshus i rött tegel var alltså bostadsbristen, som under 1950-talet och inledningen av 1960-talet bara blev allt mer akut med växande bostadsköer. Som på så många andra håll i Sverige var det också i Säffle först genom att gå över till ett mer storskaligt bostadsbyggande i stadens ytter-

områden som man kunde erbjuda lägenheter i tillräckligt antal. Detta skedde genom flerfamiljshusbyggena i Höglunda och Norelund på 1960-talet.

Inom stadskärnan uppfördes under 1950- och 60-talen flera märkesbyggnader som kompletterar flerfamiljs- och butikshusen. Hit hör stadshuset (1954), Centrumkyrkan (1959), Säffle kyrka (1965) samt Medborgarhuset (1965). Stadskärnans stadsomvandling fullföljdes med uppförandet av det med sin centrala placering, storlek och utförande tidstypiska EPA-varuhuset vid Stortorget (1967).

BEBYGGELSENS KARAKTÄR

På 1930-talet bröt modernismen igenom i Sverige och dess arkitektoniska språk blev funktionalismen. Strama, ljusa putsfasader, lådformer med flacka tak och en form som uteslöt dekor och istället helt utgick från de krav funktionen reste var idealen.

Arkitekt Cyrillus Johanssons flerfamiljshus i kvarteret Hyttan knyter an till 1930-talets funktionalism genom sin strama utformning med sparsmakad dekor och stora odelade fönsterbågar vars placering tätt kring byggnadens hörn är en typisk detalj.

Ädelträ samt mosaik och klinker gav karaktär åt 1950- och 60-talens hus.

1940-talet innebar att traditionella drag som kulörta putser, exponerat fasadtegel och sadeltak fick en renässans. 1950-talets arkitektur var gärna lekfull och lust till variation genom materialval och dramatiska effekter. Med de ekonomiskt bättre tiderna kunde man kosta på sig att vara mer expressiv. För flerfamiljshusen dominerade fasadmaterialet tegel och puts.

Billeruds tjänstemannabostäder, ritade av arkitekt M L Mandelius, står för ett påkostat 1940-talsbyggande där delar som skiffertak, kopparplåtsavtäckningar och burspråk är viktiga, men också detaljer som portar, portomfattningar och balkonger. Sammantaget används ett formspråk influerat såväl av historien som av en samtida modernism.

Typiskt för 50-talet blev att man gärna lät fasadens huvudmaterial spela mot ett eller flera kompletterande material. På en tegelfasad blev det putsade fält, skivor i sten, ett kopparinklätt utskjutande burspråk eller mosaikklädda fasaddelar. Till lekfullheten hörde också asymmetriska, branta takfall, udda fönsterformer eller uppdelning av byggnadskroppen i delar genom förskjutningar eller variation av takhöjder. 1960-talets första del kunde alltså präglas av en hantverksmässighet och formgivning liknande 50-talets, men utvecklingen gick mot färre materialmöten och dramatiserade linjer. Detta gick hand i hand med att byggprocessen blev allt mer rationaliserad och storskalig.

1950- och 60-talens röda tegelarkitektur i Säffle har mestadels en för tiden relativt lågmäld, nedtonad karaktär där utformningen av entrépartier, fönster och balkonger spelar stor roll. Portar i ädelträ och de tidstypiska balkongerna är i många fall nyckeln till hela byggnadens tidsmässiga uttryck. Varsamhet och vård av dessa befintliga delar är därför viktig. På 1950-talet präglades byggandet fortfarande av hantverksmässighet och omsorg om material och detaljer. En central roll spelar också de kompletterande fasadmaterialet som putsade fält, mosaik- eller klinkerplattor, skiffer och ljus sedimentär sten.

Trevåningshus med butiker i bottenplan utmed Östra Storgatan (överst). 1960-talet var varuhusens tid. I Säffle lät EPA uppföra ny butik på Stortorget (näst överst). Kvarteret Vallen utgör en samlad 1950-talsmiljö där även gårdsmiljöerna har stor betydelse (näst underst). Egen garageplats blev allt viktigare för stadens invånare. Ett tidsdokument! (underst)

1950- och 60-talens offentliga byggande präglas av en omsorgsfull utformning och valen av påkostade material. Byggnaderna är i hög grad unika märkesbyggnader. Liksom i äldre tider är det ofta bland denna bebyggelse tidens mer namnkunniga arkitekter representeras i den mindre staden. I Säffle märks framför allt arkitekterna Nils Einar Eriksson (Säffle stadshus) och Gunnar Bornö (Säffle kyrka) men även en byggnad som Centrumkyrkan av den lokale arkitekten Börje Stigler förtjänar att lyftas fram. Dessutom var stadsarkitekt Waldenström verksam inom det offentliga byggandet, inte minst genom Säffle medborgarhus.

VILKA TYPER AV KULTURMILJÖER ÄR DET?

- Exempel på 1930- och 40-talens funktionalistiskt präglade flerfamiljshusbyggande
- De svenska städernas stadsomvandlingsprocess under framför allt 1950- och 60-talet
- Efterkrigstidens högkonjunktur med kraftig ortstillväxt samt gynnsam utveckling av industri och handel
- Stads kärnans kombinerade bostads- och butiksbebyggelse
- Handelns omstrukturering och utveckling mot varuhusbyggande
- Det offentliga byggandet. Hit hör exempelvis stadshus, medborgarhus, kyrka.
- Den expanderande industrins nya bebyggelse

LÄMPLIGA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Flerfamiljs- och butikshus

Arkitekt Cyrillus Johanssons flerfamiljshus i kvarteret Hyttan representerar ett funktionalistiskt präglat byggande av flerfamiljshus. Byggnadernas kulturhistoriska värde har genom arkitekten en arkitekturhistorisk dimension och bör därför visas särskild varsamhet.

Arkitekt M L Mandelius flerfamiljshus i kvarteret Härden utgör ett omsorgsfullt gestaltat flerfamiljshus som dessutom har en direkt koppling till Billerud AB. Även visuellt finns ett viktigt samband mellan denna byggnad och det intilliggande Billeruds f d huvudkontor.

Stads kärnans flerfamiljs- och butiksbebyggelse från 1950- talets tidiga år till senare delen av 1960-talet utgör ett påtagligt inslag i stora delar av stads kärnan. Berättelsen och det kulturhistoriska värdet representeras av det stora antalet byggnader och deras samlade karaktär snarare än den enskilda byggnaden. Detta samtidigt som varje byggnad utgör en pusselbit som bidrar till att förmedla historien. Målet bör vara att bebyggelsen på ett samlat sätt genom bevarade och underhållna delar alltjämt ska berätta om sin tillkomsttid och därmed om Säfles expansionstid kring 1900-talets mitt.

Fyra delområden kan urskiljas: Kvarteren Berget och Donatorn, Västra centrum, Östra centrum, Kvarteret Vallen. Kvarteret Vallen utgör Säfles första riktigt centrumnära samlade flerfamiljshusområde. Området utgör en samlad miljö med sammanhållen karaktär. Särskild hänsyn bör tas till detta då förändringar av en enskild byggnad eller förtätning genom nybebyggelse här lätt kan påverka områdets helhetsintryck. Till karaktären hos den samlade miljön hör också de centralt belägna, generösa gårdsmiljöerna/grönytorna. Furuskogsparken söder om Karlstadsvägen bör också ses som en viktig grön miljö för boende i kvarteret Vallen.

Kvarteren Berget och Donatorn utgör en samlad miljö av nästan renodlad flerfamiljshusbebyggelse. Flera fastigheter har en påtagligt välbevarad karaktär, vilket i kombination med den samlade miljön ger särskild anledning till fortsatt varsamhet.

Av den berörda bebyggelsen har 26 fastigheter behandlats närmare i utredningen "Ny stad i rött tegel – om

SÅ BYGGDE MAN

En checklista att utgå från vid hantering av flerfamiljs- och butikshus uppförda under 1800-talets senare del och det tidiga 1900-talet.

- Fasaderna är utförda i tegel eller puts.
- I fasaderna finns kompletterande material som putsade fält, tegelpartier i avvikande kulör, mosaikplattor, klinkerplattor, polerad ljus sten eller skiffer.
- Entrédörrarna är utförda i ädelträ som fernissats eller lackats. I dörrarna finns ofta uppglasningar som kan vara försedda med dekorativt etsade mönster. Kring entrédörrarna kan finnas större eller mindre partier i fennissat eller lackat ädelträ. Här liksom hos själva dörrbladet kan finnas inslag av ribbad s k karosseripanel.
- Entrédörrarna till butikslokaler kan också vara utförda i blankpolerad metall, liksom tillhörande butiksfnsteromfattningar.
- Fönstren är utförda i trä, båge och karm är vitmålade. Indelningen är ofta en huvudluft samt en smal sidoluft.
- Även butiksfnstrens omfattningar är ofta utförda i trä.
- Balkongerna har fronter av fint, mjukt sinuskorugerad plåt och har ofta färgsatts i klara färger som bildar kontrast till fasaderna. I balkongerna finns inslag av målat smide i form av räcken. Ofta förekommer också genombrutna balkongfronter med dekorativt smide för öppningen.
- Målade smidesdetaljer i form av trappräcken, fasta blomlådeshållare och franska balkonger förekommer ofta.
- Taket är belagt med rött enkupigt eller tvåkupigt lertegel.

bostadsbyggandet i Säffle centrum 1950-1969”, producerad 2013 av Värmlands Museum på uppdrag av Säffle kommun. För specifika varsamhetsråd gällande dessa fastigheter hänvisas till denna utredning.

Offentlig bebyggelse

Stadskärnans offentliga bebyggelse från den här tiden är i stor utsträckning byggnadsverk med individuell särprägel. De var vid uppförandet viktiga märkesbyggnader och som regel den enda byggnaden med just sin funktion. Unik utformning utifrån tidstypisk grund samt stora material- och utförandekvaliteter motiverar hög varsamhet gentemot utpekade byggnadsdelar och understryker behovet av att antikvarisk kompetens medverkar vid åtgärder på utpekad bebyggelse.

SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE - NY STAD I RÖTT TEGEL: MODERNISM OCH STADSOMVANDLING

KLASS 1

Hamnen 11

Hamnen 11 1960

Carl Waldenström

Byggnaden representerar 1950-talets formexperiment och lekfulla lösningar genom byggnadskroppens förskjutning, det asymmetriska takfallet, de utskurna hörnen med putsade fält samt pelarkonstruktionen som blir en originell lösning på tidens ökade behov av parkeringsplatser.

1. Hyttan 5 2-3. Hyttan 6 4. Hyttan 2

Viktiga egenskaper: Mönstermurat rött tegel, materialväxling tegel/mörkblå klinker/grå mosaik/putsade fält. Balkonger med fint sinuskorrugerade fronter, entrépartier i fernissat ädelträ, fönster i trä.

Viktiga befintliga delar: Klinker och mosaik, fönster, bevarade entrépartier i ädelträ, balkongfronter.

Hyttan 2

1963

Carl Waldenström

En tidstypiskt gestaltad byggnad med omsorgsfullt utformade delar som är påtagligt välbevarade. Det centrala läget vid Stortorget förstärker byggnadens betydelse i stadsrummet.

Viktiga egenskaper: Fasad i gult tegel samt i bottenvåning mot torget sedimentär sten. Utskjutande tak ovan butiksfasaden. Entréparti samt butiksfönsteromfattningar i gul metall. Fönster delvis utformade som fönsterband. Dekor i form av partier av rödbrun mosaik

kring trapphus samt i anslutning till fönster. Balkonger med fint sinuskorrugerade fronter.

Viktiga befintliga delar: Fasadmaterialen, utskjutande tak ovan butiker, fönster samt fönsterbleck i kopparplåt, entréparti samt butiksfönsteromfattningar i metall, balkongernas fronter samt smidesdetaljer.

Hyttan 5, Hyttan 6

1939

Cyrillus Johansson

Cyrillus Johansson var under 1900-talets tidigare del en av Sveriges mer tongivande arkitekter. För Johansson hade tegelarkitekturen stor betydelse, vilket Hyttan 5 och 6 visar prov på med sitt omsorgsfullt utformade röda tegel. Byggnaderna har en nedtonad men ändå närvarande influens från tidens funktionalism i form av enkla, rena volymer och fönstren med sina odelade bågar som är placerade kring hörn.

Viktiga egenskaper: Byggnadsvolym, fönstersättning och fönsterdelning, fönsterbågar och omfattningar i trä, bostadsentréernas betoning i form av enkla tegelbårder, gårdssidans balkonger, tak täckt med enkupigt rött lertegel.

Viktiga befintliga delar: Sockel i natursten, fasadtegel, bevarade butiksfönsteromfattningar i trä, bevarade entréportar i trä, gårdssidans balkonger, plåtavtäckningar i kopparplåt, gårdssidans garageportar.

Härdén 2

1947

M L Mandelius

Ursprungligen tjänstemannabostäder för Billerud AB. Senare kontor för samma företag. Byggnaden representerar en påkostad, omsorgsfullt gestaltad aspekt av 1940-talets flerfamiljshus. En enkel, ren volym kompletteras av noggrant utformade detaljer och väl valda material.

Viktiga egenskaper: Lågt fasadtegel med röda fogar. Burspråk med balkonger, höga entrépartier med markerad portik i sten. Fasadens gestaltning med inslag av sten (under burspråk), försänkt tegelbård kring fönster, klassicerande gavelrelief och takfotens tandsnitt.

Viktiga befintliga delar: Sockelns skifferhällar, fasadtegel, balkonger med fronter i smide, entréportar samt portik i sten, takskeer samt plåtavtäckningar i koppar, fönsterbleck i kopparplåt.

Knutsbacken 7

Säffle stadshus

1954

Nils Einar Eriksson

Säffle stadshus är den nyfödda staden Säffles kanske främsta symbolbyggnad. Den representerar 1950-talets omfattande stadshusbyggande som en följd av ortstillväxt och ökat kommunalt ansvar. Byggnaden har en i grunden sluten, nästan monolitisk form. Gaveln utgör en tydlig huvudfasad med symmetrisk disposition samt frispriydd ("Ålven och staden", Stig Blomberg) gavelpets. Exteriörens gestaltning och materialval kompletteras av betydande kulturhistoriska värden knutna till interiören. Arkitekt Nils Einar Eriksson utförde sin yrkesgärning framför allt i Göteborg, där han ritade ett antal av stadens stora offentliga och kommersiella byggnader.

Viktiga egenskaper: Byggnadens volym. Lågt, ljusgult fasadtegel med breda fogar. Fönsterdisposition, fönsteromfattningar samt entréomfattning i marmor. Fönsterbleck samt ståndränna i kopparplåt. Markerad takfot, tak täckt av skiffer.

Härdén 2 (överst, mitten), Knutsbacken 7, Säffle stadshus förvaltningsbyggnaden (underst)

Viktiga befintliga delar: Fasadtegel, marmoromfattningar, detaljer i kopparplåt, ädelträinslag i yttre entréport samt balkongdörr, balkongräcke i järn, skiffertak.

Källan 3

1952

Carl Waldenström

Med sina fint utförda olika detaljer, påkostade materialval och relativt hög bevarandegrad har byggnaden en särskilt tydlig 1950-talskaraktär.

Viktiga egenskaper: Putsad fasad indelad med vertikalkalband i vit puts. Skifferklädd sockel samt butiksdellklädd med rött tegel. Portar i fernissat ädelträ, indragna butiksentréer delvis inklädda med karosseripanel. Lägenhetsfönster i vitmålat trä samt butiksfönsteromfattningar i fernissat trä. Balkonger med fronter i finkorrugerad plåt samt dekorativa smidesgenombrytningar och smidesräcken. Tak täckt med tvåkupigt rött lertegel.

Viktiga befintliga delar: Sockelns skifferhällar, fasadens dekortegel. Entréportar samt entrépartier i ädelträ, portuppglasningar i blåstrat glas, entrétak vid lägenhetsportar. Lägenhetsfönster samt butiksfönsteromfattningar, butiksfönstrens kopparplåtbleck, balkonger.

Kyrkan 1

Säffle kyrka

1965

Gunnar Bornö

Säffle kyrka präglas av en kyrkosal utformad som ett högt och stramt, slutet block av rött Höganästegel. Församlingshemsdelen kontrasterar genom sin låga, långsträckt form och med helt plant tak. Dispositionen med kyrkosal tillsammans med församlingslokaler är typiskt inom 1960-talets kyrkobyggande och ett sätt att underlätta en mer mångsidig, flexibel verksamhet. Anläggningens klockstapel i rött tegel försedd med kopparklädd kupol tillkom 1984.

Säffle kyrka är skyddad av 4. Kap. Kulturmiljölagen (KML) liksom samtliga kyrkobyggnader för Svenska kyrkan uppförda före 1940 och särskilt kulturhistoriskt värdefulla kyrkobyggnader uppförda senare. Sådana kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser får inte på väsentligt sätt ändras utan tillstånd från länsstyrelsen.

Ur Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister:

- Tidstypisk stadskyrka från 1960-talet med väl integrerade utrymmen för olika verksamheter som också är avläsbar i den välbevarade exteriören.
- Kyrkorummet som helhet är synnerligen ömtåligt för förändringar.
- I stort sett alla delar av kyrkorummets inredning är värdefulla komponenter för kyrkans helhetsgestaltning.

Källan 3

Kyrkan 1

Kyrkan 1, Säffle kyrka (överst), Sågen 4, Medborgarhuset (underst)

Liden 1
Centrumkyrkan
1959

Börje Stigler

Byggnaden representerar det modernistiskt influerade frikyrkobyggandet, har ett avskalat men stilsäkert och tydligt formspråk och ett exponerat läge invid Perssons gränd. Med sina fasader i rött tegel knyter byggnaden väl an till Säffles stadsomvandlingstid.

Viktiga egenskaper: Byggnadsvolymen, fasader i rött tegel, detaljer i sedimentär sten, fönster i trä, fönstersättning.

Viktiga befintliga delar: Detaljer i sedimentär sten, sidodelens äldre fönster i trä, kyrksalens äldre fönster i ädelträ, entrepartiet med omfattning, portarrangemang, trappa och räcken.

Liden 1

Sågen 4
Medborgarhuset
1965

Carl Waldenström

Medborgarhuset är en god representant för det svenska medborgarhusbyggnandet kring 1900-talets mitt. Medborgarhusen representerar strävan att genom offentlig byggnation erbjuda kommuninvånarna ett kulturellt utbud, bildningsverksamhet och ett ordnat nöjesliv. Medborgarhuset i Säffle är med sitt exponerade läge vid E45 en tydlig symbolbyggnad för staden. De skarpa, rena linjerna med ett i grunden lågt, långsträckt formspråk representerar väl 1960-talets byggande.

Viktiga egenskaper: Byggnadskropp vars utformning synliggör funktionsuppdelningen med dansrotunda och möteslokaler i sidoskeppen och teatern i mittdelen som betonats genom höjden och den påkostade kopparkhättan. Teaterfoajéns uppglasning i fasad, kombinationen finkorrugerad plåt och puts i fasad.

Viktiga befintliga delar: Ursprunglig fasadplåt, fasadens kopparklädsel samt övriga detaljer i kopparplåt, huvudentréns portar.

Medborgarhusets historia och byggnadens kulturhistoriska värde behandlas i en antikvarisk förundersökning utförd av Värmlands Museum 2012. För varsamhetsrekommendationer i ytterligare detalj (exteriört och interiört) hänvisas till denna utredning.

**SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL
 BEBYGGELSE - NY STAD I RÖTT TEGEL:
 MODERNISM OCH STADSOMVANDLING**

KLASS 2

Som utgångspunkt för varsamhet ("Tänk särskilt på") tjänar kulturmiljöprofilens förteckningar över vanliga karaktärsdrag. Se sidan 61.

Banken 10, 1958 Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Banken 12, 1959 Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Berget 4

1961, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Donatorn 11

1958-1959, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Berget 7

1962, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Donatorn 11 (del av byggnad), 1948, Henrik Müller

Billeruds tjänstemannaklubb

Tänk särskilt på: fönster, smidesdetaljer, gårdens stensättning

Donatorn 11

1958-1959, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Hamnen 14

1963, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Knutsbacken 7
 Stadshusets sidobyggnad
1952, Nils Einar Eriksson
 Tänk särskilt på: balkonger, detaljer i kopparplåt

Kvarnen 10
 F d EPA:s varuhus
1967, Carl Waldenström
 Tänk särskilt på: byggnadsvolym, fasadmateriäl

Knutsbacken 7, polisstation
1957, Nils Einar Eriksson
 Tänk särskilt på: balkonger, detaljer i kopparplåt

Källan 1
1964, Carl Waldenström
 Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Kvarnen 8
1955, Carl Waldenström
 Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Källan 2
1963, Carl Waldenström
 Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Liden 15

1963, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Merkurius 9

1959, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Liden 16

1952, Lage Knappe

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Smedjan 7-20

1976, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: enhetlighet, färgsättning trädetaljer, utformning staket och övriga avgränsningselement.

Liden 18

1955, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Strömmen 3

1958

Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Städet 5, 1956, Carl Waldenström

Billeruds HK, tillbyggnad

Tänk särskilt på: fönster, fönsterbågar i ädelträ, putsade fasadpartier, detaljer i kopparplåt och smide

Sågen 6

F d elverk, gårdsbyggnad

1951, Lage Knappe

Städet 14

1956, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Telegrafan 8

1959, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Sågen 6

F d elverk, huvudbyggnad

1951, Lage Knappe

Tänk särskilt på: bevarade fönster, detaljer i kopparplåt, entréparti i ädelträ, fasadmaterialets samverkan

Telegrafan 9

1961, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 19
1944

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 25
1946

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 20
1944

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 27
1954, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 24
1946, Gotthard Ålander

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 30
1956, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning, Värmlands Museum 2013.

Vallen 32

1956, Carl Waldenström

Tänk särskilt på: se separat kulturhistorisk utredning,
Värmlands Museum 2013.

Fastighetsförteckning utvald bebyggelse

KULTURMILJÖPROFILENS DELAR

BYÄLVEN OCH SÄFFLE KANAL	26
DE TIDIGA INDUSTRIERNA	30
DEN SNABBT VÄXANDE KÖPINGEN	35
NY STAD I RÖTT TEGEL: MODERNISM OCH STADSOMVANDLING	59

SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE - KLASS 1

FASTIGHET	DEL AV KULTURMILJÖPROFIL	ANMÄRKNING	SIDA
Domaren 1	Den snabbt växande köpingen	Tingshuset	39
Enbusken 1	Den snabbt växande köpingen	F d Sundsborgsskolan	40
Fogden 12	Den snabbt växande köpingen		40
Gärdet 1	Den snabbt växande köpingen		41
Gärdet 7	Den snabbt växande köpingen		41
Gärdet 11	Den snabbt växande köpingen		41
Gärdet 12	Den snabbt växande köpingen		42
Hamnen 11	Ny stad i rött tegel		62
Hyttan 2	Ny stad i rött tegel		63
Hyttan 3	Den snabbt växande köpingen		42
Hyttan 5	Ny stad i rött tegel		63
Hyttan 6	Ny stad i rött tegel		63
Hyttan 9	Den snabbt växande köpingen		43
Härden 1	Den snabbt växande köpingen		43
Härden 2	Ny stad i rött tegel		64
Härden 5	Den snabbt växande köpingen		43
Härden 6	Den snabbt växande köpingen		45
Knutsbacken 7	Ny stad i rött tegel	Stadshuset	64
Kvarnen 9	Den snabbt växande köpingen	Silvénska villan	44
Kyrkan 1	Ny stad i rött tegel	Säffle kyrka	65
Källan 3	Ny stad i rött tegel		65
Liden 1	Ny stad i rött tegel		66
Merkurius 2	Den snabbt växande köpingen		44
Skalden 2	Den snabbt växande köpingen		47
Sparta 5	Den snabbt växande köpingen		47
Sparta 9	Den snabbt växande köpingen		47
Sparta 11	Den snabbt växande köpingen		47

FASTIGHET	DEL AV KULTURMILJÖPROFIL	ANMÄRKNING	SIDA
Strömmen 2	Den snabbt växande köpingen	F d polis- och brandstation	48
Städet 10	Den snabbt växande köpingen	Del av fast., se även klass 2	48
Städet 13	Den snabbt växande köpingen	F d huvudkontor Billerud AB	48
Sågen 4	Ny stad i rött tegel	Medborgarhuset	67
Säffle 3:2 1	Den snabbt växande köpingen	Järnvägsstationen	50
Säffle 6:1 3	Byälven och Säffle kanal	Stenmagasinet	28
Säffle 6:51	Byälven och Säffle kanal	Kanalvillan änkesätet	28
Säffle 6:9	Byälven och Säffle kanal	Kanalvillan	29
Säffle 6:4 1	Den snabbt växande köpingen	F d Trätäljaskolan, gymnastiksal	50
Säffle 6:4 2	Den snabbt växande köpingen	F d Trätäljaskolan	50
Säffle 6:47	Den snabbt växande köpingen	Länsmansgården	51
Säffle 6:6	Den snabbt växande köpingen	F d Metodistkyrkan	51
Telegrafan 10	Den snabbt växande köpingen	Gårdshuset, se även klass 2	51
Telegrafan 11	Den snabbt växande köpingen	Gårdshuset, se även klass 2	52
Trätälja 3	Den snabbt växande köpingen		52
Trätälja 4	Den snabbt växande köpingen		52
Trätälja 5	Den snabbt växande köpingen	Biograf Saga	54
Trätälja 12	Den snabbt växande köpingen	Gamla vattentornet	54

SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE - KLASS 2

FASTIGHET	DEL AV KULTURMILJÖPROFIL	ANMÄRKNING	SIDA
Banken 10	Ny stad i rött tegel		67
Banken 12	Ny stad i rött tegel		67
Berget 4	Ny stad i rött tegel		68
Berget 7	Ny stad i rött tegel		68
Donatorn 11	Ny stad i rött tegel		68
Elektra 14	De tidiga industrierna	Del av fastigheten	33
Elektra 15	De tidiga industrierna	Spannmålssilon	33
Fogden 3	Den snabbt växande köpingen		55
Fogden 4	Den snabbt växande köpingen		55
Gärdet 3	Den snabbt växande köpingen		55
Gärdet 6	Den snabbt växande köpingen		56
Hamnen 14	Ny stad i rött tegel	Del av fastigheten	68
Härden 1	Den snabbt växande köpingen	Huvudbyggn., se även klass 1	56
Knutsbacken 7	Ny stad i rött tegel	Stadshusets sidobyggnad	69
Knutsbacken 7	Ny stad i rött tegel	Polisstationen	69
Kvarnen 3	Den snabbt växande köpingen	F d Nya Wermlands-Banken	56
Kvarnen 8	Ny stad i rött tegel		69
Kvarnen 10	Ny stad i rött tegel	F d EPA:s varuhus	69
Källan 1	Ny stad i rött tegel		69

FASTIGHET	DEL AV KULTURMILJÖPROFIL	ANMÄRKNING	SIDA
Källan 2	Ny stad i rött tegel		69
Liden 15	Ny stad i rött tegel		70
Liden 16	Ny stad i rött tegel		70
Liden 18	Ny stad i rött tegel		70
Merkurius 6	Den snabbt växande köpingen		56
Merkurius 8	Den snabbt växande köpingen		57
Merkurius 9	Ny stad i rött tegel		70
Smedjan 4	Den snabbt växande köpingen		56
Smedjan 7-20	Ny stad i rött tegel		70
Strömmen 3	Ny stad i rött tegel		70
Städet 5	Ny stad i rött tegel	Tillbyggnad f d hk Billerud AB	71
Städet 10	Den snabbt växande köpingen		57
Städet 14	Ny stad i rött tegel		71
Sågen 6	Ny stad i rött tegel	F d Elverket	71
Säffle 6:1 3	Byälven och Säffle kanal	Turistbyrån	30
Säffle 6:51	Byälven och Säffle kanal	Kanalvillan änkesätet, gårdsb.	30
Säffle 6:8	Byälven och Säffle kanal		30
Säffle 6:9	Byälven och Säffle kanal	F d lotsbostad	30
Telegrafan 8	Ny stad i rött tegel		71
Telegrafan 9	Ny stad i rött tegel		71
Telegrafan 10	Den snabbt växande köpingen	Gatuhuset, se även klass 1	57
Telegrafan 11	Den snabbt växande köpingen	Gatuhuset, se även klass 1	57
Vallen 19	Ny stad i rött tegel		72
Vallen 20	Ny stad i rött tegel		72
Vallen 24	Ny stad i rött tegel		72
Vallen 25	Ny stad i rött tegel		72
Vallen 27	Ny stad i rött tegel		72
Vallen 30	Ny stad i rött tegel		72
Vallen 32	Ny stad i rött tegel		73

Säfflehistoria i litteraturen – ett urval

Bruce, L.: 100 år med kraft från Seffle. 2008

Dahlström, S-E.: Byidyll i förvandling. 1988

Dahlström, S-E.: Säffle kanal - vikingaleden. 1987

Dahlström, S-E. & Hansen, A.: Ny stad i rött tegel – 1950-talet formade Säffle. 2014

Hellgren, Jansson, Karlsson, Åkerblom: Säffle under ett sekel – från marknadsplats till industrisamhälle. 1999

Jansson, Å.: Profiler och miljöer i Säffle, del 1-8

Ny stad i rött tegel – om bostadsbyggandet i Säffle centrum. Värmlands Museum, kulturhistorisk utredning. 2013

Schyman, I.: Säffle. 1951

Schyman, I.: Värmlandsnäs från forntid till nutid. 2, norra delen. 1958.

Åkerblom, C.: Fotograf Ludvig Åberg. 2006

Åkerblom, C.: Härdens historia. 2000

Åkerblom, C.: Sidor av Gärdet

